

ΤΑΧΑΡ ΜΠΕΝ ΤΖΕΛΟΥΝ

Ο ΡΑΤΣΙΣΜΟΣ
ΟΠΩΣ ΤΟΝ ΕΞΗΓΗΣΑ
ΣΤΗΝ ΚΟΡΗ ΜΟΥ

Μετάφραση από τα γαλλικά
ΑΓΓΕΛΑ ΒΕΡΥΚΟΚΑΚΗ

«ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»
ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ
ΑΘΗΝΑ 1998

Στη Μεριέμ

Σειρά: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ – ΚΟΣΜΟΣ

Τίτλος πρωτοτύπου: LE RACISME EXPLIQUÉ À MA FILLE

Συγγραφέας: TAHAR BEN JELLOUN

Copyright © Éditions du Seuil, 1998

Copyright © 1998 για την ελληνική γλώσσα:

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΛΙΒΑΝΗ ΑΒΕ – «ΝΕΑ ΣΥΝΟΡΑ»

Σόλωνος 98 – 106 80 Αθήνα. Τηλ.: 3600398, Fax: 3617791

<http://www.livanis.gr/>

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση, η αναπαραγωγή, ολική, μερική ή περιληπτική, ή η απόδοση κατά παράφραση ή διασκευή του περιεχομένου του βιβλίου με οποιονδήποτε τρόπο, μηχανικό, ηλεκτρονικό, φωτοτυπικό, ηχογράφησης ή άλλο, χωρίς προηγούμενη γραπτή άδεια του εκδότη. Νόμος 2121/1993 και κανόνες του Διεθνούς Δικαίου που ισχύουν στην Ελλάδα.

ISBN 960-236-917-5

Εισαγωγή

Η ΙΔΕΑ ΝΑ ΓΡΑΨΩ τούτο το κείμενο μου ήρθε στις 22 Φεβρουαρίου 1997, καθώς πήγαινα με την κόρη μου στη διαδήλωση εναντίον του νομοσχεδίου Ντεμπρέ για την είσοδο και την παραμονή των αλλοδαπών στη Γαλλία.

Η κόρη μου, δέκα ετών, μου έκανε πολλές ερωτήσεις. Ήθελε να μάθει γιατί διαδηλώναμε, τι σήμαιναν ορισμένα συνθήματα, αν χρησίμευε σε τίποτε να παρελαύνει κανείς στο δρόμο διαμαρτυρούμενος κ.λπ.

Έτσι καταλήξαμε να μιλήσουμε για το ρατσισμό. Με βάση τις ερωτήσεις και τις σκέψεις της,

έγραφα ένα κείμενο. Στην αρχή, το διαβάσαμε μαζί. Χρειάστηκε να το ξαναγράψω σχεδόν εξ ολοκλήρου. Έπρεπε ν' αλλάξω τις δύσκολες λέξεις και να εξηγήσω κάποιες πολύπλοκες έννοιες. Έγινε μια δεύτερη ανάγνωση, μπροστά σε δύο φίλες της. Οι αντιδράσεις τους ήταν πολύ ενδιαφέρουσες. Τις έλαβα υπόψη μου στις εκδοχές που συνέταξα στη συνέχεια.

Τούτο το κείμενο έχει γραφτεί τουλάχιστον δεκαπέντε φορές. Υπήρχε ανάγκη για σαφήνεια, για απλότητα και για αντικειμενικότητα. Ήθελα να είναι βατό για όλους, ακόμα κι αν το προορίζω κατά προτεραιότητα για τα παιδιά μεταξύ οχτώ και δεκατεσσάρων ετών. Θα μπορούσαν να το διαβάσουν επίσης και οι γονείς τους.

Ξεκίνησα από την αρχή ότι ο αγώνας εναντίον του ρατσισμού αρχίζει με την εκπαίδευση. Μπορεί κανείς να εκπαιδεύσει τα παιδιά, όχι τους μεγάλους.

Γι' αυτό σκέφτηκα και έγραφα τούτο το κείμενο με παιδαγωγική φροντίδα.

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τους φίλους που είχαν την καλοσύνη να ξαναδιαβάσουν τούτο το κείμενο και να μου διατυπώσουν τις παρατηρήσεις τους. Ευχαριστώ, επίσης, τις φίλες της Μεριέμ, που συμμετείχαν στην επεξεργασία των ερωτήσεων.

- ΠΕΣ ΜΟΥ, ΜΠΑΜΠΑ, τι είναι ο ρατσισμός;

- Ο ρατσισμός είναι μια αρκετά συνηθισμένη συμπεριφορά, κοινή σ' όλες τις κοινωνίες, που περνάει δυστυχώς απαρατήρητη σε ορισμένες χώρες, επειδή συμβαίνει να μην την προσέχουν αρκετά. Σημαίνει καχυποψία, ακόμα και περιφρόνηση, απέναντι στα πρόσωπα που έχουν φυσικά και πολιτιστικά χαρακτηριστικά διαφορετικά από τα δικά μας.

- Όταν λες «κοινή», εννοείς φυσιολογική;

- Όχι. Δεν είναι φυσιολογική μια συμπεριφορά επειδή είναι συνηθισμένη. Κατά κανόνα, ο άνθρωπος έχει την τάση να μην εμπιστεύεται κάποιον που είναι διαφορετικός απ' αυτόν, έναν ξένο, για παράδειγμα. Είναι μια συμπεριφορά παλιά όσο και ο ίδιος ο άνθρωπος. Είναι πανανθρώπινη. Ισχύει για όλους.

– Αν ισχύει για όλους, θα μπορούσα κι εγώ να είμαι ρατσίστρια!

– Πρώτα απ’ όλα, η αυθόρμητη φύση των παιδιών δεν είναι ρατσιστική. Ο άνθρωπος δε γεννιέται ρατσιστής. Αν οι γονείς του ή οι συγγενείς του δεν του βάλουν στο κεφάλι ρατσιστικές ιδέες, δεν υπάρχει λόγος να γίνει ρατσιστής. Αν, για παράδειγμα, σου πουν ότι αυτοί που έχουν λευκό δέρμα είναι ανώτεροι απ’ αυτούς που έχουν μαύρο κι εσύ πάρεις στα σοβαρά αυτή τη διαβεβαίωση, θα μπορούσες να υιοθετήσεις μια ρατσιστική συμπεριφορά απέναντι στους μαύρους.

– Τι είναι να είναι κάποιος ανώτερος;

– Είναι, για παράδειγμα, να πιστεύεις ότι, επειδή έχεις λευκό δέρμα, είσαι πιο έξυπνος από κάποιον που το δέρμα του έχει άλλο χρώμα, μαύρο ή κίτρινο. Με άλλα λόγια, τα φυσικά χαρακτηριστικά του ανθρώπινου σώματος, που μας κάνουν να διαφέρουμε ο ένας από τον άλλο, δε συνεπάγονται καμιά ανισότητα.

– Πιστεύεις ότι κι εγώ θα μπορούσα να γίνω ρατσίστρια;

– Δεν αποκλείεται να γίνεις. Όλα εξαρτώνται από την εκπαίδευση που θα λάβεις. Καλύτερα να το ξέρουμε για να το εμποδίσουμε, με άλλα λόγια να δεχτούμε την ιδέα ότι κάθε παιδί ή κάθε μεγάλος μπορεί μια μέρα να έχει ένα συναίσθημα και μια συμπεριφορά απόρριψης απέναντι σε κάποιον που δεν του έχει κάνει κανένα κακό, αλλά που είναι διαφορετικός. Αυτό συμβαίνει συχνά. Ο καθένας μας μπορεί κάποτε να κάνει μια κακή χειρονομία, να νιώσει ένα κακό συναίσθημα. Μας εκνευρίζει ένας άνθρωπος που δε μας είναι οικείος, σκεφτόμαστε πως είμαστε καλύτεροι απ’ αυτόν, έχουμε απέναντί του ένα συναίσθημα είτε ανωτερότητας είτε κατωτερότητας, τον απορρίπτουμε, δεν τον θέλουμε για γείτονα, κι ακόμα λιγότερο για φίλο, απλώς επειδή πρόκειται για κάποιον διαφορετικό από μας.

– Διαφορετικό;

– Η *διαφορά* είναι το αντίθετο της ομοιότητας, αυτού που είναι ίδιο. Η πρώτη φανερή διαφορά

είναι το φύλο. Ένας άντρας αισθάνεται διαφορετικός από μια γυναίκα. Και το αντίθετο. Όταν πρόκειται γι' αυτή τη διαφορά, υπάρχει κατά κανόνα μια έλξη.

»Επίσης, αυτός που τον θεωρούμε “διαφορετικό” έχει διαφορετικό χρώμα δέρματος απ' ό,τι εμείς, μιλάει άλλη γλώσσα, μαγειρεύει διαφορετικά απ' ό,τι εμείς, έχει άλλα έθιμα, άλλη θρησκεία, άλλο τρόπο ζωής, γιορτάζει με διαφορετικό τρόπο κ.λπ. Υπάρχει η διαφορά που εκδηλώνεται με τη φυσική εμφάνιση (το ύψος, το χρώμα του δέρματος, τα χαρακτηριστικά του προσώπου κ.λπ.), υπάρχει, επίσης, και η διαφορά στη συμπεριφορά, στη νοοτροπία, στις πεποιθήσεις κ.λπ.

– Δηλαδή ο ρατσιστής δεν αγαπάει άλλες γλώσσες, φαγητά ή χρώματα εκτός από τα δικά του;

– Όχι απόλυτα. Ένας ρατσιστής μπορεί ν' αγαπάει και να μαθαίνει άλλες γλώσσες επειδή τις χρειάζεται για τη δουλειά του ή για την ψυχαγωγία του, όμως μπορεί να κρίνει αρνητικά και άδικα τους λαούς που μιλούν αυτές τις γλώσσες. Επίσης, μπορεί να αρνηθεί να νοικιάσει ένα δωμάτιο

σ' έναν ξένο φοιτητή, Βιετναμέζο για παράδειγμα, αλλά να του αρέσει να τρώει σε ασιατικά εστιατόρια. Ο ρατσιστής είναι εκείνος που σκέφτεται ότι όλα όσα είναι πολύ διαφορετικά από τον ίδιο απειλούν την ηρεμία του.

– Ο ρατσιστής είναι εκείνος που αισθάνεται πως απειλείται;

– Ναι, γιατί φοβάται αυτόν που δεν του μοιάζει. Ο ρατσιστής είναι κάποιος που πάσχει από σύμπλεγμα κατωτερότητας ή ανωτερότητας. Το αποτέλεσμα είναι το ίδιο, γιατί η συμπεριφορά του, τόσο στη μία όσο και στην άλλη περίπτωση, θα είναι περιφρονητική.

– Φοβάται;

– Ο άνθρωπος έχει ανάγκη να αισθάνεται ασφαλής. Δεν του αρέσουν αυτά που υπάρχει κίνδυνος να του χαλάσουν τις βεβαιότητές του. Τείνει να μην εμπιστεύεται κάτι που είναι καινούριο. Συχνά φοβόμαστε αυτό που δε γνωρίζουμε. Φοβόμαστε το σκοτάδι, επειδή δε βλέπουμε αυτό που θα μπορούσε να μας συμβεί όταν όλα τα φώτα είναι σβηστά. Απέναντι στο άγνωστο, αισθανόμαστε ανίσχυροι.

Φανταζόμαστε φρικτά πράγματα. Χωρίς λόγο. Δεν είναι λογικό. Μερικές φορές, δεν υπάρχει τίποτε που να δικαιολογεί το φόβο, κι όμως φοβόμαστε. Όσο κι αν προσπαθούμε να λογιευτούμε, αντιδρούμε σαν να υπήρχε μια πραγματική απειλή. Ο ρατσισμός δεν είναι κάτι το δίκαιο ή το λογικό.

– Μπαμπά, αν ο ρατσιστής είναι ένας άνθρωπος που φοβάται, ο αρχηγός του κόμματος που δεν αγαπάει τους ξένους θα πρέπει να φοβάται αδιάκοπα. Όμως, κάθε φορά που παρουσιάζεται στην τηλεόραση, φοβάμαι εγώ! Ουρλιάζει, απειλεί το δημοσιογράφο και χτυπάει το τραπέζι.

– Ναι, αλλά αυτός ο αρχηγός για τον οποίο μιλάς είναι ένας πολιτικός γνωστός για την επιθετικότητά του. Ο ρατσισμός του εκδηλώνεται με βίαιο τρόπο. Μεταδίδει σε ανεπαρκώς πληροφορημένους ανθρώπους ψεύτικες πληροφορίες για να τους κάνει να φοβηθούν. Εκμεταλλεύεται τον, μερικές φορές, αληθινό φόβο των ανθρώπων. Για παράδειγμα, τους λέει ότι οι μετανάστες έρχονται στη Γαλλία για να πάρουν τις δουλειές των Γάλλων, για να εισπράττουν τα οικογενειακά επιδόματα και να εξασφαλίζουν δωρε-

άν περίθαλψη στα νοσοκομεία. Δεν είναι αλήθεια. Οι μετανάστες κάνουν συχνά τις δουλειές που αρνούνται να κάνουν οι Γάλλοι. Πληρώνουν τους φόρους τους και τις κοινωνικές ασφαλίσεις. Έχουν δικαίωμα να περιθάλπονται όταν αρρωσταίνουν. Αν αύριο, για κακή μας τύχη, έδιωχναν όλους τους μετανάστες από τη Γαλλία, η οικονομία αυτής της χώρας θα κατέρρευε.

– Καταλαβαίνω. Ο ρατσιστής φοβάται χωρίς λόγο.

– Φοβάται τον ξένο, αυτόν που δε γνωρίζει, ιδιαίτερα αν αυτός ο ξένος είναι πιο φτωχός από τον ίδιο. Αισθάνεται περισσότερη καχυποψία απέναντι σ' έναν Αφρικανό εργάτη, παρά απέναντι σ' έναν Αμερικανό εκατομμυριούχο. Ή, ακόμα καλύτερα, όταν ένας εμίρης από την Αραβία έρθει να περάσει τις διακοπές του στην Κυανή Ακτή, γίνεται δεκτός με ανοιχτές αγκάλες, επειδή αυτός που γίνεται δεκτός δεν είναι ο Άραβας, αλλά ο πλούσιος που έρχεται για να ξοδέψει χρήματα.

– Τι είναι ξένος;

– Η λέξη «ξένος» συγγενεύει με τη λέξη «παράξενος», που σημαίνει κάτι το διαφορετικό, το αλλιώτικο. Σημαίνει τον άνθρωπο που δεν είναι της οικογένειας, που δεν ανήκει στην κάστα ή στη φυλή. Είναι κάποιος που έρχεται από μια άλλη χώρα, κοντινή ή μακρινή, μερικές φορές ακόμα και από μια άλλη πόλη ή από ένα άλλο χωριό. Από την ίδια λέξη προέρχεται και η λέξη «ξеноφοβία», που σημαίνει εχθρότητα για τους ξένους, για όποιον έρχεται από το εξωτερικό. Η λέξη «παράξενος» σημαίνει κάτι το εξαιρετικό, το πολύ διαφορετικό απ' αυτό που είμαστε συνηθισμένοι να βλέπουμε. Συνώνυμη είναι και η λέξη «αλλόκοτος».

– Όταν πηγαίνω στη φίλη μου, στη Νορμανδία, είμαι ξένη;

– Για τους κατοίκους του χωριού, σίγουρα ναι, αφού έρχεσαι από αλλού, από το Παρίσι, και αφού είσαι Μαροκινή. Θυμάσαι όταν πήγαμε στη Σενεγάλη; Ε, λοιπόν, ήμασταν ξένοι για τους Σενεγαλέζους.

– Όμως οι Σενεγαλέζοι δε με φοβούνταν, ούτε εγώ αυτούς!

– Ναι, γιατί η μαμά σου κι εγώ σου είχαμε εξηγήσει ότι δεν πρέπει να φοβάσαι τους ξένους, είτε είναι πλούσιοι είτε φτωχοί, ψηλοί ή κοντοί, λευκοί ή μαύροι. Μην το ξεχνάς! Είμαστε πάντα ξένοι για κάποιον, δηλαδή αυτοί που δεν είναι του δικού μας πολιτισμού μάς αντιλαμβάνονται πάντα σαν κάτι το παράξενο.

– Πες μου, μπαμπά, εξακολουθώ να μην καταλαβαίνω γιατί ο ρατσισμός υπάρχει σχεδόν παντού.

– Στις πολύ αρχαίες κοινωνίες, τις λεγόμενες πρωτόγονες, ο άνθρωπος συμπεριφερόταν παρόμοια με το ζώο. Το πρώτο πράγμα που κάνει μια γάτα είναι να σημαδέψει την περιοχή της. Αν μια άλλη γάτα ή ένα άλλο ζώο επιχειρήσει να της κλέψει την τροφή της ή να επιτεθεί στα παιδιά της, η γάτα που αισθάνεται στο σπίτι της αμύνεται και προστατεύει τους δικούς της με νύχια και με δόντια. Έτσι είναι κι ο άνθρωπος. Του αρέσει να έχει το σπίτι του, τη γη του, τα αγαθά του και αγωνίζεται για να τα κρατήσει. Αυτό είναι φυσιολογικό. Ο

ρατσιστής όμως πιστεύει ότι ο ξένος, όποιος κι αν είναι, θα του πάρει τα αγαθά του. Έτσι αισθάνεται καχυποψία χωρίς καν να το σκεφτεί, σχεδόν από ένστικτο. Το ζώο πολεμάει μόνο όταν υποστεί επίθεση. Όμως ο άνθρωπος επιτίθεται μερικές φορές στον ξένο χωρίς καν εκείνος να έχει την πρόθεση να του πάρει στιδήποτε.

– Κι αυτό το βρίσκεις κοινό σε όλες τις κοινωνίες;
 – Κοινό, αρκετά διαδεδομένο, ναι· φυσιολογικό, όχι. Έτσι ενεργεί ο άνθρωπος εδώ και πολύ καιρό. Υπάρχει η φύση, αλλά υπάρχει και ο πολιτισμός. Με άλλα λόγια, υπάρχει η ενστικτώδης συμπεριφορά, χωρίς σκέψη, χωρίς λογική, όμως υπάρχει και η μελετημένη συμπεριφορά, αυτή που επιτυγχάνεται χάρη στην εκπαίδευση, στο σχολείο και στην εκλογίκευση. Είναι αυτό που ονομάζουμε «πολιτισμό», σε αντίθεση προς τη «φύση». Με τον πολιτισμό, μαθαίνουμε να ζούμε μαζί. Μαθαίνουμε κυρίως ότι δεν είμαστε μόνοι στον κόσμο, ότι υπάρχουν κι άλλοι λαοί με άλλες παραδόσεις, με άλλους τρόπους ζωής, κι ότι αυτοί είναι εξίσου έγκυροι όπως οι δικοί μας.

– Αν με τον πολιτισμό εννοείς την εκπαίδευση, ο ρατσισμός μπορεί, επίσης, να προέρχεται κι απ' αυτά που μαθαίνουμε...

– Δε γεννιόμαστε ρατσιστές, γινόμαστε. Υπάρχει καλή και κακή εκπαίδευση. Όλα εξαρτώνται απ' αυτόν που εκπαιδεύει, είτε στο σχολείο είτε στο σπίτι.

– Άρα, το ζώο, που δε λαβαίνει καμιά εκπαίδευση, είναι καλύτερο από τον άνθρωπο!

– Ας πούμε ότι το ζώο δεν έχει προκαθορισμένα συναισθήματα. Ο άνθρωπος, αντίθετα, έχει αυτό που ονομάζουμε *προκαταλήψεις*. Κρίνει τους άλλους πριν τους γνωρίσει. Πιστεύει ότι ξέρει προκαταβολικά ποιοι είναι και τι αξίζουν. Συχνά κάνει λάθος. Απ' αυτό προέρχεται ο φόβος του. Και, μερικές φορές, ο λόγος για τον οποίο ο άνθρωπος φτάνει να κάνει πόλεμο είναι για να καταπολεμήσει το φόβο του. Ξέρεις, όταν λέω ότι φοβάται, δεν πρέπει να νομίζεις ότι τρέμει. Αντίθετα, ο φόβος του γεννάει την επιθετικότητά του. Αισθάνεται ότι απειλείται και επιτίθεται. Ο ρατσιστής είναι επιθετικός.

– Δηλαδή οι πόλεμοι γίνονται εξαιτίας του ρατσισμού;

– Ορισμένοι, ναι. Κατά βάση, υπάρχει η επιθυμία να πάρουμε τα αγαθά του άλλου. Όσοι θέλουν τον πόλεμο χρησιμοποιούν το ρατσισμό ή τη θρησκεία για να γεννήσουν στις ψυχές των ανθρώπων το μίσος, να τους κάνουν να απεχθάνονται ο ένας τον άλλο, ενώ ούτε καν γνωρίζονται. Υπάρχει ο φόβος για τον ξένο, ο φόβος ότι θα μου πάρει το σπίτι μου, τη δουλειά μου, τη γυναίκα μου. Η άγνοια είναι εκείνη που τρέφει το φόβο. Δεν ξέρω ποιος είναι αυτός ο ξένος ούτε εκείνος ξέρει ποιος είμαι εγώ.

Κοίταξε, ας πούμε, τους γείτονές μας στην πολυκατοικία. Για πολύ καιρό ήταν καχύποπτοι απέναντί μας, μέχρι τη μέρα που τους καλέσαμε για να φάμε μαζί κουσκούς. Εκείνη τη στιγμή κατάλαβαν πως ζούμε όπως αυτοί. Στα μάτια τους, πάψαμε να φαινόμαστε επικίνδυνοι, παρόλο που καταγόμαστε από άλλη χώρα, από το Μαρόκο. Προσκαλώντας τους, διαλύσαμε την καχυποψία τους. Κουβεντιάσαμε, γνωριστήκαμε κάπως καλύτερα.

Γελάσαμε μαζί. Αυτό σημαίνει ότι αισθανόμασταν άνετα μαζί, ενώ προηγουμένως, όταν συναντιόμασταν στη σκάλα, μόλις που λέγαμε καλημέρα.

– Επομένως, για ν' αγωνιστούμε εναντίον του ρατσισμού, πρέπει ο ένας να προσκαλεί τον άλλο!

– Είναι μια καλή ιδέα. Να μάθουμε να γνωρίζομαστε, να κουβεντιάζουμε, να γελάμε μαζί. Να προσπαθήσουμε να μοιραζόμαστε τις χαρές μας αλλά και τις λύπες μας, να δείξουμε ότι συχνά έχουμε τις ίδιες έγνοιες, τα ίδια προβλήματα: αυτό θα μπορούσε να κάνει το ρατσισμό να υποχωρήσει. Αλλά και το ταξίδι μπορεί να είναι, επίσης, ένα καλό μέσο για να γνωρίσουμε καλύτερα τους άλλους. Ο Μοντέν (1533-1592) παρότρυνε από τότε τους συμπατριώτες του να ταξιδεύουν και να παρατηρούν τις διαφορές. Γι' αυτόν, το ταξίδι ήταν το καλύτερο μέσο για να «τρίψουμε και να λιμάρουμε τον εγκέφαλό μας πάνω σ' εκείνον των άλλων». Να γνωρίζουμε τους άλλους, για να γνωρίζουμε καλύτερα τους εαυτούς μας.

– Ο ρατσισμός υπήρχε πάντα;

– Ναι, από τότε που υπάρχει ο άνθρωπος, με διάφορες μορφές ανάλογα με την εποχή. Ήδη σε μια πολύ αρχαία εποχή, την εποχή της προϊστορίας, εκείνη που ένας μυθιστοριογράφος την ονόμαζε «πόλεμο της φωτιάς», οι άνθρωποι πολεμούσαν μεταξύ τους με στοιχειώδη όπλα, με απλά ρόπαλα, για μια περιοχή, μια καλύβα, μια γυναίκα, για αποθέματα τροφίμων κ.λπ. Έτσι οχύρωναν τα σύνορα, ακόνιζαν τα όπλα τους, από φόβο μήπως υποστούν εισβολή. Ο άνθρωπος έχει μανία με την ασφάλειά του, πράγμα που τον παρασύρει, μερικές φορές, και τον κάνει να φοβάται το γείτονα, τον ξένο.

– Ο ρατσισμός είναι πόλεμος;

– Οι πόλεμοι μπορεί να έχουν διάφορα αίτια, συνήθως οικονομικά. Όμως, επιπλέον, ορισμένοι διεξάγονται στο όνομα της υποτιθέμενης ανωτερότητας της μιας ομάδας απέναντι στην άλλη. Μπορούμε να ξεπεράσουμε αυτή την ενστικτώδη άποψη με την εκλογίκευση και με την εκπαίδευση. Για να το καταφέρουμε, πρέπει ν' αποφασίσουμε να μη φοβόμαστε πια το γείτονα, τον ξένο.

– Λοιπόν, τι μπορούμε να κάνουμε;

– Να μάθουμε. Να εκπαιδευτούμε. Να σκεφτούμε. Να προσπαθήσουμε να καταλάβουμε όλα τα πράγματα, να έχουμε περιέργεια για όλα όσα σχετίζονται με τον άνθρωπο, να ελέγχουμε τα πρώτα μας ένστικτα, τις παρορμήσεις μας...

– Τι είναι *παορρμηση*;

– Είναι να κάνουμε κάτι ορμητικά, να ορμάμε προς ένα στόχο χωρίς να έχουμε πρώτα σκεφτεί. Μια παορρμησης μας μπορεί να είναι και η «απόθηση», δηλαδή η συγκεκριμένη ενέργεια να διώχνεις τον εχθρό, να πετάς κάποιον έξω. Απόθηση σημαίνει, επίσης, «απέχθεια». Η λέξη εκφράζει ένα πολύ αρνητικό συναίσθημα.

– Ο ρατσιστής είναι αυτός που πετάει τον ξένο έξω επειδή τον απεχθάνεται;

– Ναι, τον διώχνει ακόμα κι αν δεν απειλείται, απλώς επειδή ο ξένος δεν του αρέσει. Και, για να δικαιολογήσει αυτή τη βίαιη πράξη, επινοεί τα επιχειρήματα που τον βολεύουν. Μερικές φορές, επικαλείται την επιστήμη, όμως η επιστήμη δε δικαίωσε ποτέ το ρατσισμό. Ο ρατσιστής την παρουσιάζει

να λείει ανοησίες, επειδή πιστεύει ότι η επιστήμη του προσφέρει γερές και αναμφισβήτητες αποδείξεις. Ο ρατσισμός δεν έχει καμιά επιστημονική βάση, παρόλο που οι άνθρωποι προσπάθησαν να χρησιμοποιήσουν την επιστήμη για να δικαιολογήσουν τις ιδέες τους σχετικά με τις *διακρίσεις*.

– Τι σημαίνει αυτή η λέξη;

– Σημαίνει ότι χωρίζεις μια κοινωνική ή εθνική ομάδα από τις άλλες και τη μεταχειρίζεσαι χειρότερα. Είναι, για παράδειγμα, σαν σ' ένα σχολείο η διοίκηση να αποφάσιζε να συγκεντρώσει σε μια τάξη όλους τους μαύρους μαθητές, επειδή θεωρεί ότι αυτά τα παιδιά είναι λιγότερο έξυπνα από τα άλλα. Ευτυχώς, αυτές οι διακρίσεις δεν υπάρχουν στα γαλλικά σχολεία. Υπήρχαν στην Αμερική και στη Νότια Αφρική. Όταν αναγκάζεις μια εθνική ή θρησκευτική κοινότητα να συγκεντρωθεί και να ζήσει απομονωμένη από τον υπόλοιπο πληθυσμό, δημιουργείς αυτό που ονομάζουμε *γκέτο*.

– Αυτό σημαίνει φυλακή;

– Η λέξη «γκέτο» είναι το όνομα ενός μικρού νησιού απέναντι από τη Βενετία, στην Ιταλία. Το 1516

έστειλαν σ' αυτό το νησί τους Εβραίους της Βενετίας, χωρίζοντάς τους από τις άλλες κοινότητες. Το γκέτο είναι μια μορφή φυλακής. Και οπωσδήποτε είναι μια διάκριση.

– Ποιες είναι οι επιστημονικές αποδείξεις του ρατσισμού;

– Δεν υπάρχουν, όμως ο ρατσιστής πιστεύει ή ισχυρίζεται ότι ο ξένος ανήκει σε άλλη ράτσα, δηλαδή σε μια φυλή που τη θεωρεί κατώτερη. Όμως δεν έχει καθόλου δίκιο, υπάρχει μία και μόνη ανθρώπινη φυλή, αυτό είναι όλο, ας την ονομάσουμε ανθρώπινο γένος ή ανθρώπινο είδος, για να την ξεχωρίζουμε από τα ζωικά είδη. Στα ζώα, οι διαφορές είναι μεγάλες από το ένα είδος στο άλλο. Υπάρχει το είδος σκύλος και το είδος αγελάδα. Στο είδος σκύλος, οι διαφορές είναι τόσο μεγάλες (ανάμεσα σ' ένα λυκόσκυλο και σ' ένα κανίς), ώστε μπορεί κανείς να πει ότι υπάρχουν διαφορετικές ράτσες. Αυτό όμως είναι αδύνατο για το ανθρώπινο είδος, γιατί ένας άνθρωπος είναι πάντα άνθρωπος.

– Μα, μπαμπά, λένε συχνά ότι κάποιος ανήκει στη λευκή φυλή, ένας άλλος στη μαύρη φυλή ή στην κίτρινη, μας το έχουν πει πολλές φορές στο σχολείο. Τις προάλλες μόλις, η δασκάλα μας μας είπε ότι ο Αμπντού, που είναι από το Μάλι, ανήκει στη μαύρη φυλή.

– Αν το είπε πραγματικά αυτό η δασκάλα σου, κάνει λάθος. Λυπάμαι που σου το λέω αυτό, ξέρω ότι την αγαπάς πολύ, όμως κάνει λάθος και νομίζω ότι δεν το ξέρει ούτε η ίδια. Άκουσέ με καλά, κόρη μου: ανθρώπινες φυλές δεν υπάρχουν. Υπάρχει ένα ανθρώπινο γένος στο οποίο ανήκουν οι άντρες και οι γυναίκες, οι έγχρωμοι, οι ψηλοί και οι κοντοί, όλοι, όσο διαφορετικές και ποικίλες ικανότητες κι αν έχουν. Κι ύστερα υπάρχουν πολλές φυλές ζώων. Η λέξη «φυλή» δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για να πούμε ότι υπάρχει ανθρώπινη ποικιλία. Χρησιμοποιήθηκε για να υπερτονιστούν οι εντυπώσεις των φανερών διαφορών, δηλαδή των σωματικών. Δεν έχουμε το δικαίωμα να βασιζόμαστε στις σωματικές διαφορές –το χρώμα του δέρματος, το ύψος, τα χαρακτηριστικά του προσώπου– για να

διαιρούμε την ανθρωπότητα με ιεραρχικό τρόπο, δηλαδή να σκεφτόμαστε ότι υπάρχουν άνθρωποι ανώτεροι από τους άλλους ανθρώπους, που θα τους τοποθετούσαμε σε μια κατώτερη τάξη. Με άλλα λόγια, δεν έχουμε το δικαίωμα να πιστεύουμε, και προπαντός να ισχυριζόμαστε, ότι, επειδή το δέρμα μας είναι λευκό, έχουμε περισσότερες ικανότητες απ' ό,τι ένας έγχρωμος άνθρωπος. *Σου προτείνω να μη χρησιμοποιείς πια τη λέξη «φυλή».* Την έχουν τόσο εκμεταλλευτεί ορισμένοι κακόβουλοι άνθρωποι, ώστε θα ήταν καλύτερα να την αντικαταστήσουμε με τις λέξεις «ανθρώπινο γένος». Λοιπόν, το ανθρώπινο γένος αποτελείται από ποικίλες και διαφορετικές ομάδες. Όμως όλοι οι άντρες κι όλες οι γυναίκες του πλανήτη έχουν αίμα του ίδιου χρώματος στις φλέβες τους, είτε το δέρμα τους είναι ροδαλό είτε λευκό, μαύρο, καφετί, κίτρινο ή άλλο.

– Γιατί οι Αφρικανοί έχουν μαύρο δέρμα κι οι Ευρωπαίοι άσπρο;

– Ο σκούρος τόνος του δέρματος οφείλεται σε

μια χρωστική ουσία που ονομάζεται *μελανίνη*. Αυτή η χρωστική ουσία υπάρχει σε όλους τους ανθρώπους. Ωστόσο παράγεται από τον οργανισμό σε μεγαλύτερη ποσότητα στους Αφρικανούς, παρά στους Ευρωπαίους ή στους Ασιάτες.

– Δηλαδή ο συμμαθητής μου ο Αμπντού παράγει περισσότερη...

– Μελανίνη, είναι σαν μια μπογιά.

– Άρα, παράγει περισσότερη μελανίνη απ' ό,τι εγώ. Ξέρω, επίσης, ότι έχουμε όλοι κόκκινο αίμα, όμως, όταν η μαμά χρειάστηκε αίμα, ο γιατρός είχε πει ότι η δική σου ομάδα είναι διαφορετική.

– Ναι, υπάρχουν διάφορες *ομάδες αίματος*: είναι συνολικά τέσσερις, η Α, η Β, η 0 και η ΑΒ. Η ομάδα 0 μπορεί να δώσει αίμα σε όλες τις άλλες. Η ομάδα ΑΒ μπορεί να πάρει αίμα απ' όλες τις άλλες. Αυτό δεν έχει καμιά σχέση με κάποια ανωτερότητα ή κατωτερότητα. Οι διαφορές είναι στον πολιτισμό (στη γλώσσα, στα ήθη, στα έθιμα, στη μαγειρική κ.λπ.). Θυμάσαι, τελικά έδωσε αίμα στη μητέρα σου η Ταμ, η Βιετναμέζα φίλη της, ενώ η μαμά σου είναι Μαροκινή. Έχουν την ίδια ομάδα

αίματος. Κι ωστόσο προέρχονται από πολύ διαφορετικούς πολιτισμούς και δεν έχουν το ίδιο χρώμα δέρματος.

– Λοιπόν, αν μια μέρα χρειαστεί αίμα ο συμμαθητής μου από το Μάλι, ο Αμπντού, θα μπορέσω να του δώσω εγώ;

– Αν έχετε την ίδια ομάδα αίματος, ναι.

– Τι είναι «ρατσοιστής»;

– Ρατσοιστής είναι αυτός που, με το πρόσχημα ότι δεν έχει το ίδιο χρώμα δέρματος ούτε την ίδια γλώσσα ούτε τον ίδιο τρόπο να γιορτάζει με κάποιον άλλο, πιστεύει ότι είναι καλύτερος, ας πούμε ανώτερος, απ' αυτόν που είναι διαφορετικός από τον ίδιο. Επιμένει να πιστεύει ότι υπάρχουν πολλές φυλές και λέει στον εαυτό του: «Η δική μου φυλή είναι ωραία και ευγενική. Οι άλλες είναι άσχημες και κτηνώδεις».

– Δεν υπάρχει μια φυλή που να είναι καλύτερη;

– Όχι. Ορισμένοι ιστορικοί, το 18ο και το 19ο αιώνα, προσπάθησαν να αποδείξουν ότι υπάρχει

η λευκή φυλή, που είναι δήθεν καλύτερη στο σωματικό και στο διανοητικό επίπεδο απ' ό,τι η υποτιθέμενη μαύρη φυλή. Εκείνη την εποχή, πίστευαν ότι η ανθρωπότητα χωριζόταν σε πολλές φυλές. Ένας ιστορικός (ο Ερνέστ Ρενάν, 1823-1892) προσδιόρισε μάλιστα και τις ανθρώπινες ομάδες που ανήκαν στην «κατώτερη φυλή»: ήταν οι μαύροι της Αφρικής, οι αυτόχθονες της Αυστραλίας και οι Ινδιάνοι της Αμερικής. Γι' αυτόν, «ο μαύρος είναι σε σχέση με τον άνθρωπο αυτό που είναι ο γάιδαρος σε σχέση με το άλογο», δηλαδή «ένας άνθρωπος που του λείπει η νοημοσύνη και η ομορφιά!». Όμως, όπως είπε ένας καθηγητής της ιατρικής ειδικός στο αίμα, «οι καθαρές φυλές, στο ζωικό βασίλειο, δεν μπορούν να υπάρξουν παρά μόνο σε πειραματική κατάσταση, στο εργαστήριο, όπως συμβαίνει με τα ποντίκια για παράδειγμα». Προσθέτει ότι «ανάμεσα σ' έναν Κινέζο, σ' έναν κάτοικο του Μάλι και σ' ένα Γάλλο υπάρχουν περισσότερες κοινωνικοπολιτιστικές παρά γενετικές διαφορές».

- Τι είναι οι *κοινωνικοπολιτιστικές διαφορές*;

- Οι κοινωνικοπολιτιστικές διαφορές είναι αυ-

τές που κάνουν μια ανθρώπινη ομάδα να ξεχωρίζει από μια άλλη, μέσα από τον τρόπο με τον οποίο οι άνθρωποι οργανώνονται στην κοινωνία (μην ξεχνάς, κάθε ανθρώπινη ομάδα έχει τις παραδόσεις και τα έθιμά της) και ανάλογα με τα πολιτιστικά προϊόντα που δημιουργούν (η αφρικανική μουσική είναι διαφορετική από την ευρωπαϊκή). Ο πολιτισμός της μιας ομάδας είναι διαφορετικός από τον πολιτισμό της άλλης. Το ίδιο συμβαίνει και με τα έθιμα του γάμου, των γιορτών κ.λπ.

- Και τι είναι η *γενετική*;

- Ο όρος «γενετική» χαρακτηρίζει τα γονίδια, δηλαδή τα στοιχεία που ευθύνονται για τον κληρονομικό παράγοντα στον οργανισμό μας. Ένα γονίδιο είναι μια κληρονομική μονάδα. Ξέρεις τι είναι η *κληρονομικότητα*; Είναι όλα όσα οι γονείς μεταβιβάζουν στα παιδιά τους: για παράδειγμα, τα σωματικά και τα ψυχικά χαρακτηριστικά. Η φυσική ομοιότητα και ορισμένες ιδιότητες του χαρακτήρα των γονιών που ανακαλύπτουμε στα παιδιά τους εξηγούνται με την κληρονομικότητα.

- Επομένως, διαφέρουμε μεταξύ μας περισσό-

τερο λόγω της εκπαίδευσής μας παρά λόγω των γονιδίων μας;

– Οπωσδήποτε είμαστε όλοι διαφορετικοί ο ένας από τον άλλο. Απλώς, ορισμένοι έχουμε κοινά κληρονομικά χαρακτηριστικά. Κατά κανόνα, αυτές οι ομάδες ζουν μαζί. Σχηματίζουν έναν πληθυσμό που διαφέρει από μια άλλη ομάδα στον τρόπο της ζωής του. Υπάρχουν πολλές ανθρώπινες ομάδες που διαφέρουν μεταξύ τους στο χρώμα του δέρματος, στην τριχοφυΐα, στα χαρακτηριστικά του προσώπου και, επίσης, στον πολιτισμό. Όταν αναμειγνύονται (με το γάμο), γεννιούνται παιδιά που τα ονομάζουμε «μιγάδες». Κατά κανόνα, οι μιγάδες είναι ωραίοι. Η ομορφιά τους οφείλεται στην επιμειξία. Η περίπτωση των μιγάδων είναι ένα καλό επιχείρημα εναντίον του ρατσισμού.

– Αν είμαστε όλοι διαφορετικοί, η ομοιότητα δεν υπάρχει...

– Κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός. Σε ολόκληρο τον κόσμο, δεν υπάρχουν δύο απόλυτα όμοιοι άνθρωποι. Ακόμα και οι πραγματικοί δίδυμοι εξακολουθούν να είναι διαφορετικοί. Η ιδιαιτερότητα

του ανθρώπου είναι ότι φέρει μια ταυτότητα που χαρακτηρίζει μόνο αυτόν τον ίδιο. Είναι μοναδικός, δηλαδή αναντικατάστατος. Ασφαλώς μπορούμε να αντικαταστήσουμε ένα δημόσιο υπάλληλο μ' έναν άλλο, όμως η ακριβής αναπαραγωγή του ίδιου είναι αδύνατη. Ο καθένας μας μπορεί να λέει: «Δεν είμαι σαν τους άλλους», και θα έχει δίκιο. Όταν λέμε: «Είμαι μοναδικός», αυτό δε σημαίνει: «Είμαι ο καλύτερος». Διαπιστώνουμε απλώς ότι κάθε άνθρωπος είναι μοναδικός. Με άλλα λόγια, κάθε πρόσωπο είναι ένα θαύμα, μοναδικό και αμίμητο.

– Κι εγώ το ίδιο;

– Αναμφισβήτητα. Είσαι μοναδική, όπως είναι μοναδικός κι ο Αμπντού, όπως είναι μοναδική κι η Σελίν. Δεν υπάρχουν στον κόσμο δύο απόλυτα όμοια δακτυλικά αποτυπώματα. Κάθε δάχτυλο έχει το δικό του αποτύπωμα. Γι' αυτό, στις αστυνομικές ταινίες, το πρώτο πράγμα που κάνουν είναι να πάρουν τα αποτυπώματα που έχουν μείνει πάνω σ' αντικείμενα για να βρουν τα άτομα που βρισκόνταν στον τόπο του εγκλήματος.

– Μα, μπαμπά, στην τηλεόραση έδειξαν τις προ- άλλες ένα πρόβατο που ήταν φτιαγμένο σε δύο αν- τίτυπα!

– Θεε να πεις γι' αυτό που ονομάζουμε κλωνο- ποίηση, την αναπαραγωγή ενός πράγματος σε όσα αντίτυπα θέλουμε. Αυτό είναι δυνατό να γίνεται με τα αντικείμενα. Κατασκευάζονται από μηχανές που αναπαράγουν το ίδιο αντικείμενο, πάντα ό- μοιο. Όμως δεν πρέπει να το κάνουμε αυτό με τα ζώα κι ακόμα περισσότερο με τους ανθρώπους.

– Έχεις δίκιο, δε θα μου άρεσε να έχω δύο Σε- λίν στην τάξη μου. Μία φτάνει.

– Καταλαβαίνεις ότι, αν μπορούσαμε να ανα- παράγουμε τους ανθρώπους όπως βγάζουμε φωτο- τυπίες, θα ελέγχαμε τον κόσμο, θ' αποφασίζαμε να πολλαπλασιάσουμε ορισμένους ή να εξαφανί- σουμε άλλους. Είναι φρικτό.

– Με κάνει να φοβάμαι... Ακόμα και την καλύ- τερή μου φίλη δε θα ήθελα να την έχω διπλή!

– Κι ύστερα, αν επιτρεπόταν η κλωνοποίηση, κά- ποιοι επικίνδυνοι άνθρωποι θα μπορούσαν να τη χρησιμοποιήσουν προς όφελός τους, για παράδειγ-

μα για να πάρουν την εξουσία και να συντρίψουν τους αδύναμους. Ευτυχώς, ο άνθρωπος είναι μονα- δικός και δεν αναπαράγεται όμοιος. Επειδή δεν εί- μαι όμοιος ούτε με το γείτονά μου ούτε με το δίδυμο αδερφό μου, επειδή είμαστε όλοι διαφορετικοί ο έ- νας από τον άλλο, μπορούμε να πούμε και να διαπι- στώσουμε ότι «ο πλούτος βρίσκεται στη διαφορά».

– Αν κατάλαβα καλά, ο ρατσιστής φοβάται τον ξένο επειδή έχει άγνοια, πιστεύει ότι υπάρχουν πολλές φυλές και θεωρεί πως η δική του είναι η καλύτερη;

– Ναι, κόρη μου. Όμως δεν είναι μόνο αυτό. Ξέ- χασες τη βιαιότητα και την επιθυμία να κυριαρχεί πάνω στους άλλους.

– Ο ρατσιστής είναι κάποιος που κάνει λάθος.

– Οι ρατσιστές είναι πεπεισμένοι ότι η ομάδα στην οποία ανήκουν –που μπορεί να καθορίζεται από τη θρησκεία, τη χώρα, τη γλώσσα ή όλα μα- ζι– είναι ανώτερη από την απέναντι ομάδα.

– Πώς καταφέρνουν να αισθάνονται ανώτεροι;

– Πιστεύοντας και λέγοντας ότι υπάρχουν φυσι-

κές ανισότητες σωματικής τάξης, δηλαδή φανερές, ή πολιτιστικής τάξης, πράγμα που τους γεννά ένα αίσθημα ανωτερότητας απέναντι στους άλλους. Έτσι ορισμένοι αναφέρονται στη θρησκεία για να δικαιολογήσουν τη συμπεριφορά τους ή τα αισθήματά τους. Πρέπει να σου πω ότι κάθε θρησκεία πιστεύει πως είναι η καλύτερη για όλους και τείνει να διακηρύσσει ότι αυτοί που δεν την ασπάζονται έχουν πάρει λάθος δρόμο.

– Μου λες ότι οι θρησκείες είναι ρατσιστικές;

– Όχι, οι θρησκείες δεν είναι ρατσιστικές, όμως οι άνθρωποι τις χρησιμοποιούν μερικές φορές σαν όπλο για το ρατσισμό τους. Το 1095, ο πάπας Ουρβανός Β΄ κήρυξε, από την πόλη Κλερμόν-Φεράν, τον πόλεμο εναντίον των μωαμεθανών, που τους θεωρούσε άπιστους. Χιλιάδες χριστιανοί έφυγαν για τις χώρες της Ανατολής για να σφαγιάσουν τους Άραβες και τους Τούρκους. Αυτός ο πόλεμος, που έγινε στο όνομα του Θεού, πήρε το όνομα «σταυροφορία». (Ο σταυρός, σύμβολο των χριστιανών, εναντίον του μισοφέγγαρου, συμβόλου των μωαμεθανών.)

»Ανάμεσα στον 11ο και στο 15ο αιώνα, οι χρι-

στιανοί της Ισπανίας απέλασαν τους μωαμεθανούς κι ύστερα τους Εβραίους, επικαλούμενοι θρησκευτικούς λόγους. Έτσι ορισμένοι στηρίζονται στα ιερά βιβλία για να δικαιολογούν την τάση τους να παρουσιάζονται ανώτεροι από τους άλλους. Οι θρησκευτικοί πόλεμοι είναι συχνοί.

– Όμως μου είπες κάποτε ότι το Κοράνι είναι εναντίον του ρατσισμού.

– Ναι, το Κοράνι, όπως και η Τορά και η Αγία Γραφή. Όλα τα ιερά βιβλία είναι εναντίον του ρατσισμού. Το Κοράνι λέει ότι οι άνθρωποι είναι ίσοι μπροστά στον Θεό κι ότι διαφέρουν μόνο ως προς την ένταση της πίστης τους. Η Τορά γράφει: «... αν ένας ξένος έρθει να μείνει στο σπίτι σου, μην του κάνεις κακό, θα είναι για σένα σαν ένας συμπατριώτης σου... και θα τον αγαπάς όπως τον εαυτό σου». Η Αγία Γραφή επιμένει στο σεβασμό για τον πλησίον, δηλαδή για τον άλλο άνθρωπο, είτε είναι γείτονάς σου είτε αδερφός σου είτε ξένος. Στην Καινή Διαθήκη, αναφέρεται: «Αυτό που σας προστάζω είναι να αγαπάτε ο ένας τον άλλο». Και: «Αγάπα τον πλησίον σου όπως τον εαυτό σου». Όλες οι θρη-

σκείες κηρύσσουν την ειρήνη ανάμεσα στους ανθρώπους.

- Κι αν κάποιος δεν πιστεύει στον Θεό; Το λέω αυτό επειδή μερικές φορές αναρωτιέμαι αν υπάρχει πραγματικά η κόλαση, ο παράδεισος...

- Αν δεν έχεις πίστη, οι θρησκούμενοι σε βλέπουν με κακό, με πολύ κακό μάτι. Για τους πιο φανατικούς, μπορείς να γίνεις ακόμα και εχθρός.

- Τις προάλλες, στην τηλεόραση, όταν έγιναν οι απόπειρες δολοφονίας, ένας δημοσιογράφος κατηγορήσε το Ισλάμ. Ήταν ρατσιστής αυτός ο δημοσιογράφος, κατά τη γνώμη σου;

- Όχι, δεν είναι ρατσιστής, έχει απλώς άγνοια και δεν είναι καλός στη δουλειά του. Αυτός ο δημοσιογράφος συγχέει το Ισλάμ με την πολιτική. Αυτοί που χρησιμοποιούν το Ισλάμ στους αγώνες τους είναι οι πολιτικοί. Τους ονομάζουμε θρησκόληπτους.

- Είναι ρατσιστές;

- Οι θρησκόληπτοι είναι φανατικοί. Φανατικός είναι εκείνος που νομίζει ότι είναι ο μόνος κάτοχος της αλήθειας. Συχνά ο φανατισμός και η θρησκεία

πηγαίνουν χέρι χέρι. Θρησκόληπτοι υπάρχουν στις περισσότερες θρησκείες. Πιστεύουν ότι εμπνέονται από το θεϊκό πνεύμα. Είναι τυφλοί και παθιασμένοι και θέλουν να επιβάλουν τις πεποιθήσεις τους σε όλους τους άλλους. Είναι επικίνδυνοι, επειδή δε σέβονται την αξία της ζωής των άλλων. Στο όνομα του Θεού τους, είναι έτοιμοι να σκοτώσουν, ακόμα και να σκοτωθούν. Πολλοί χειραγωγούνται από έναν αρχηγό. Είναι φανερό πως είναι ρατσιστές.

- Είναι όπως οι άνθρωποι που ψηφίζουν τον Λε Πεν;

- Ο Λε Πεν διευθύνει ένα πολιτικό κόμμα που βασίζεται στο ρατσισμό, δηλαδή στο μίσος για τον ξένο, το μετανάστη, στο μίσος για τους μωαμεθανούς, τους Εβραίους κ.λπ.

- Είναι το κόμμα του μίσους!

- Ναι. Όμως ίσως να μην είναι ρατσιστές όλοι όσοι ψηφίζουν τον Λε Πεν... Αναρωτιέμαι... Αλλιώς, θα υπήρχαν πάνω από τέσσερα εκατομμύρια ρατσιστές στη Γαλλία! Είναι πολλοί! Έχουν εξαπατηθεί.

Ή ίσως να μη θέλουν να δουν την πραγματικότητα. Ψηφίζοντας τον Λε Πεν, ορισμένοι εκφράζουν μια σύγχυση. Όμως κάνουν λάθος στο μέσο που επιλέγουν.

– Πες μου, μπαμπά, τι να κάνουμε για να μην είναι πια ρατσιστές οι άνθρωποι;

– Όπως έλεγε ο στρατηγός Ντε Γκολ, ένα «τεράστιο πρόγραμμα»! Είναι πολύ πιο εύκολο να επιβάλεις το μίσος απ' ό,τι την αγάπη. Είναι πιο εύκολο να είσαι καχύποπτος, να μην αγαπάς, παρά να αγαπάς κάποιον που δεν τον γνωρίζεις. Πάντα υπάρχει αυτή η αυθόρμητη τάση, η περιφνημη παρόρμηση που λέγαμε προηγουμένως, η οποία εκφράζεται με την άρνηση και την απόρριψη.

– Τι είναι η *άρνηση*, η *απόρριψη*;

– Είναι να κλείνεις την πόρτα και τα παράθυρά σου. Αν ο ξένος σου χτυπήσει την πόρτα, δεν του ανοίγεις. Αν επιμείνει, του ανοίγεις, αλλά δεν του επιτρέπεις να μείνει. Του δείχνεις ότι είναι καλύτερα να πάει κάπου αλλού, τον διώχνεις.

– Κι αυτό φέρνει μίσος;

– Αυτό είναι η φυσική καχυποψία που έχουν ορισμένοι άνθρωποι για τους άλλους. Το μίσος είναι ένα πιο σοβαρό συναίσθημα, πιο βαθύ, γιατί προϋποθέτει το αντίθετό του, την αγάπη.

– Δεν καταλαβαίνω, για ποια αγάπη μιλάς;

– Αυτή που νιώθουμε για τον εαυτό μας.

– Υπάρχουν άνθρωποι που δεν αγαπούν τον εαυτό τους;

– Όταν δεν αγαπάς τον εαυτό σου, δεν αγαπάς κανέναν. Είναι σαν μια αρρώστια. Είναι μια συμφορά. Πολύ συχνά, ο ρατσιστής αγαπάει πολύ τον εαυτό του. Τον αγαπάει τόσο πολύ, ώστε δεν υπάρχει πια θέση για τους άλλους. Σ' αυτό οφείλεται ο εγωισμός του.

– Λοιπόν, ρατσιστής είναι αυτός που δεν αγαπάει κανέναν και που είναι εγωιστής. Θα πρέπει να είναι δυστυχισμένος. Είναι η κόλαση!

– Ναι, ο ρατσισμός είναι η κόλαση.

– Τις προάλλες, μιλώντας με το θείο, του είπες: «Η κόλαση είναι οι άλλοι». Τι θα πει αυτό;

– Δεν έχει καμιά σχέση με το ρατσισμό. Είναι

μια έκφραση που χρησιμοποιούμε όταν είμαστε υποχρεωμένοι να ανεχτούμε ανθρώπους με τους οποίους δεν έχουμε όρεξη να συμβιώσουμε.

– Είναι σαν το ρατσισμό.

– Όχι εντελώς, γιατί το ζήτημα δεν είναι ν' αγαπάμε τον καθέναν. Αν κάποιος, ας πούμε ο άτακτος ξάδερφός σου, εισβάλει στο δωμάτιό σου, σου σκίσει τα τετράδια και σ' εμποδίσει να παίξεις μόνη σου, δεν είσαι ρατσίστρια αν τον βγάλεις από το δωμάτιό σου. Αντίθετα, αν ένας συμμαθητής σου, ας πούμε ο Αμπντού από το Μάλι, έρθει στο δωμάτιό σου, συμπεριφερθεί καλά κι εσύ τον βγάλεις έξω μόνο και μόνο γιατί είναι μαύρος, τότε βέβαια είσαι ρατσίστρια. Καταλαβαίνεις;

– Σύμφωνα, όμως δεν κατάλαβα καλά αυτό το «η κόλαση είναι οι άλλοι».

– Είναι ένα απόσπασμα από ένα θεατρικό έργο του Ζαν Πολ Σαρτρ με τίτλο *Κεκλεισμένων των θυρών*. Τρία πρόσωπα ξαναβρίσκονται σ' ένα ωραίο δωμάτιο μετά το θάνατό τους, για πάντα. Πρέπει να ζήσουν μαζί και δεν έχουν κανέναν τρόπο να

ξεφύγουν. Αυτό είναι η κόλαση. Από εκεί προέρχεται η έκφραση: «Η κόλαση είναι οι άλλοι».

– Αυτό δεν είναι ρατσισμός. Έχω το δικαίωμα να μην αγαπώ όλο τον κόσμο. Όμως πώς να ξέρω ότι αυτό δεν είναι ρατσισμός;

– Ένας άνθρωπος δεν μπορεί να αγαπάει τους πάντες, κι αν υποχρεωθεί να ζήσει με ανθρώπους που δεν τους έχει επιλέξει, μπορεί να ζει σε μια κόλαση και να τους βρίσκει ελαττώματα, πράγμα που τον φέρνει κοντά στο ρατσισμό. Για να δικαιολογήσει την απέχθειά του, ο ρατσιστής αναφέρει τα φυσικά χαρακτηριστικά. Θα πει: «Δεν μπορώ ν' ανεχτώ τον τάδε επειδή έχει γαμψή μύτη ή επειδή έχει κατσαρά μαλλιά ή σκιστά μάτια κ.λπ. Να τι σκέφτεται κατά βάθος ο ρατσιστής: «Δε μ' ενδιαφέρει να γνωρίσω τα ατομικά ελαττώματα και προτερήματα ενός ατόμου. Μου φτάνει να ξέρω ότι ανήκει σε μια ορισμένη κοινότητα, για να τον απορρίψω». Ο ρατσιστής στηρίζεται σε φυσικά ή σε ψυχολογικά χαρακτηριστικά για να δικαιολογήσει την απόρριψη αυτού του ατόμου.

– Δώσε μου παραδείγματα.

- Θα πει ότι οι μαύροι είναι «ρωμαλέοι αλλά τεμπέληδες, λαίμαργοι και βρόμικοι». Θα πει ότι οι Κινέζοι είναι «κοντοί, εγωιστές και σκληροί». Θα πει ότι οι Άραβες είναι «ύπουλοι, επιθετικοί και προδότες», θα πει ότι «αυτή είναι αραβική δουλειά» για να χαρακτηρίσει μια προχειροφτιαγμένη δουλειά. Θα πει ότι οι Τούρκοι είναι «δυνατοί και κτηνώδεις». Θα στολίσει τους Εβραίους με τα χειρότερα φυσικά και ηθικά ελαττώματα, για να προσπαθήσει να δικαιολογήσει τις διώξεις εναντίον τους... Τα παραδείγματα είναι άφθονα. Κάποιοι μαύροι θα πουν ότι οι λευκοί έχουν μια παράξενη μυρωδιά, κάποιοι Ασιάτες θα πουν ότι οι μαύροι είναι άγριοι κ.λπ. Πρέπει να αφαιρέσεις από το λεξιλόγιό σου αυτές τις προκατασκευασμένες εκφράσεις, του είδους «τουρκόφατσα», «αραβική δουλειά», «ας γελάσω κινέζικα», «δουλεύω σαν νέγρος» κ.λπ. Είναι ανοησίες που πρέπει να τις καταπολεμάμε.

- Πώς να τις καταπολεμήσουμε;

- Πρώτα απ' όλα, να μάθουμε να σεβόμαστε. Ο σεβασμός είναι πολύ σημαντικός. Άλλωστε οι άνθρωποι δε ζητούν να τους αγαπάμε, αλλά να

σεβόμαστε την ανθρώπινη αξιοπρέπειά τους. Σεβασμός είναι να δείχνουμε ανοχή και ευγένεια. Είναι να ξέρουμε ν' ακούμε τον άλλο. Ο ξένος δε ζητάει αγάπη και φιλία, αλλά σεβασμό. Η αγάπη κι η φιλία μπορεί να γεννηθούν αργότερα, όταν γνωριστούμε καλύτερα και εκτιμήσουμε ο ένας τον άλλο. Όμως στην αρχή δεν πρέπει να έχουμε καμιά προαποφασισμένη κρίση για τους άλλους. Με άλλα λόγια, να μην έχουμε προκατάληψη. Όμως ο ρατσισμός αναπτύσσεται εξαιτίας προκατασκευασμένων ιδεών για τους λαούς και τον πολιτισμό τους. Σου αναφέρω άλλα παραδείγματα για ηλίθιες γενικεύσεις: οι Σκοτσέζοι είναι τσιγκούνηδες, οι Βέλγοι όχι και τόσο έξυπνοι, οι Τσιγγάνοι κλέφτες, οι Ασιάτες ύπουλοι κ.λπ. Κάθε γενίκευση είναι ηλίθια και αποτελεί πηγή σφαλμάτων. Γι' αυτό δεν πρέπει ποτέ να λέμε: «Οι Άραβες είναι τούτο κι εκείνο», «Οι Γάλλοι είναι τούτο κι εκείνο» κ.λπ. Ο ρατσιστής είναι αυτός που γενικεύει, ξεκινώντας από μια μεμονωμένη περίπτωση. Αν τον έχει κλέψει ένας Άραβας, εκείνος θα συμπεράνει ότι όλοι οι Άραβες είναι κλέφτες. Να σέβεται τον άλ-

λο σημαίνει να έχεις την έγνοια της δικαιοσύνης.

– Μα μπορεί κανείς να λέει ανέκδοτα για τους Βέλγους χωρίς να είναι ρατσιστής!

– Για να μπορείς να κοροϊδεύεις τους άλλους, πρέπει να ξέρεις να γελάς με τον εαυτό σου. Αλλιώς, δεν έχεις χιούμορ. Το χιούμορ είναι μια δύναμη.

– Τι είναι το «χιούμορ», είναι το γέλιο;

– Το να έχεις την αίσθηση του χιούμορ σημαίνει να ξέρεις να αστειεύσαι και να μην παίρνεις τον εαυτό σου πάντα στα σοβαρά. Σημαίνει να ξεχωρίζεις σε όλα τα πράγματα μια πλευρά που οδηγεί στο γέλιο ή στο χαμόγελο. Ένας ποιητής είπε: «Το χιούμορ είναι η ευγένεια της απελπισίας».

– Οι ρατσιστές έχουν την αίσθηση του χιούμορ;

– Όχι, οι ρατσιστές δεν έχουν την αίσθηση του χιούμορ και οι διαθέσεις τους είναι συχνά κακές. Ξέρουν να γελούν με κακία σε βάρος των άλλων, δείχνοντας τα ελαττώματά τους, λες και οι ίδιοι δεν έχουν. Όταν γελάει ο ρατσιστής, είναι για να δείξει την υποτιθέμενη ανωτερότητά του. Στην πραγματικότητα, αυτό που δείχνει είναι η άγνοιά

του και ο βαθμός της ανοησίας του ή η θέλησή του να κάνει κακό. Για να χαρακτηρίσει τους άλλους, θα χρησιμοποιήσει άσχημους, προσβλητικούς όρους. Για παράδειγμα, θα χαρακτηρίσει έναν Ιταλό «μακαρονά», έναν Εβραίο «τσιφούτη», έναν μαύρο «αράπη» κ.λπ.

– Όταν κάποιος είναι κουτός, είναι ρατσιστής;

– Όχι, όταν όμως κάποιος είναι ρατσιστής, είναι κουτός.

– Επομένως, αν το συνοψίζω καλά, ο ρατσισμός προέρχεται από το φόβο, την άγνοια και την κουταμάρα.

– Έχεις δίκιο. Πρέπει, επίσης, να ξέρεις το εξής: μπορεί κάποιος να διαθέτει τη γνώση και να τη χρησιμοποιεί για να δικαιολογεί το ρατσισμό. Η εξυπνάδα μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να υπηρέτησε μια κακή υπόθεση. Δεν είναι λοιπόν τόσο απλό το ζήτημα.

– Πώς δηλαδή;

– Μερικές φορές, μορφωμένοι και καλλιεργη-

μένοι άνθρωποι, ύστερα από μια ατυχία –την ανεργία, για παράδειγμα–, καθιστούν υπεύθυνους για την κατάσταση τους τους ξένους. Κατά βάθος, ξέρουν ότι οι ξένοι δε φταίνε σε τίποτε, όμως νιώθουν την ανάγκη να στρέψουν προς κάποιον την οργή τους. Αναζητούν έναν αποδιοπομπαίο τράγο, όπως λέμε.

– Τι θα πει «αποδιοπομπαίος τράγος»;

– Πολύ καιρό πριν, η κοινότητα του Ισραήλ συνήθιζε να διαλέγει έναν τράγο, που τον κατηγορούσε συμβολικά για τα ανομήματά της και τον εγκατέλειπε στην έρημο. Όταν θέλουμε να φορτώσουμε τα λάθη μας σε κάποιον, διαλέγουμε έναν αποδιοπομπαίο τράγο. Στη Γαλλία, οι ρατσιστές ισχυρίζονται ότι η οικονομική κρίση που υπάρχει οφείλεται στους ξένους. Τους κατηγορούν ότι παίρνουν τις δουλειές και το ψωμί των Γάλλων. Έτσι, το κόμμα που ονομάζεται Εθνικό Μέτωπο και είναι ρατσιστικό κόλλησε σε όλους τους τοίχους της Γαλλίας αφίσες που έγραφαν: «3 εκατομμύρια άνεργοι = 3 εκατομμύρια περιττοί μετανάστες». Ξέρεις, ένας στους πέντε Γάλλους είναι ξένης καταγωγής!

– Μα οι μετανάστες χτυπιούνται κι αυτοί από την ανεργία! Ο πατέρας της Σουάντ, της ξαδέρφης της μαμάς, δεν έχει δουλειά εδώ και δύο χρόνια. Ψάχνει, αλλά δε βρίσκει. Μερικές φορές, όταν τηλεφωνεί για μια δουλειά, του λένε εντάξει, κι ύστερα, όταν παρουσιάζεται, του λένε ότι είναι πολύ αργά!

– Έχεις δίκιο. Όμως οι ρατσιστές είναι ψεύτες. Λένε ό,τι θέλουν, χωρίς να σκοτίζονται για την αλήθεια. Αυτό που επιδιώκουν είναι να εντυπωσιάσουν τη φαντασία με συνθήματα. Οικονομικές μελέτες έχουν αποδείξει ότι αυτή η εξίσωση, «3 εκατομμύρια άνεργοι = 3 εκατομμύρια περιττοί μετανάστες», είναι απόλυτα λαθεμένη. Όμως κάποιος που είναι δυστυχημένος επειδή είναι άνεργος είναι έτοιμος να πιστέψει οποιαδήποτε βλακεία για να στρέψει σε κάποιον την οργή του.

– Δε θα βρει δουλειά κατηγορώντας τους μετανάστες!

– Ναι, ακριβώς, εδώ ξαναβρίσκουμε το φόβο για τον ξένο, αυτόν που κατηγορείται για όλα τα κακά και για όλα τα προβλήματα. Ο ρατσιστής

είναι κάποιος που χρησιμοποιεί την κακοπιστία.

– Την *κακοπιστία*;

– Θα σου δώσω ένα παράδειγμα: ένας ξένος μαθητής παίρνει κακούς βαθμούς στο σχολείο. Αντί να τα βάλει με τον εαυτό του επειδή δε μελέτησε αρκετά, θα πει ότι πήρε κακούς βαθμούς επειδή η δασκάλα είναι ρατσίστρια.

– Είναι όπως η ξαδέρφη μου η Νάντια. Της έδωσαν μια προειδοποίηση κι εκείνη είπε στους γονείς της ότι οι καθηγητές δε συμπαθούν τους Άραβες! Είναι ψεύτρα, εγώ ξέρω πως είναι κακή μαθήτριά.

– Αυτή είναι η κακοπιστία!

– Όμως η Νάντια δεν είναι ρατσίστρια...

– Χρησιμοποιεί ένα ανόητο επιχείρημα για να ξεφορτωθεί την ευθύνη που της αναλογεί, κι αυτό μοιάζει με τη μέθοδο των ρατσιστών.

– Λοιπόν, πρέπει να προσθέσουμε στο φόβο, στην άγνοια και στην κουταμάρα την κακοπιστία.

– Ναι. Αν σήμερα σου εξηγώ πώς γίνεται κάποιος ρατσιστής, το κάνω επειδή ο ρατσισμός παίρνει μερικές φορές τραγικές διαστάσεις. Τότε το ζήτημα

δεν είναι πια απλώς η καχυποψία ή η ζήλια για ανθρώπους που ανήκουν σε μια δεδομένη ομάδα. Στο παρελθόν, είδαμε έναν ολόκληρο λαό να υποβάλλεται στο νόμο του ρατσισμού και της εξόντωσης.

– Τι είναι η *εξόντωση*; Θα πρέπει να είναι φρικτή!

– Είναι να εξαφανίζεις με ριζικό και οριστικό τρόπο μια κοινότητα, μια ομάδα.

– Πώς; Τους σκοτώνουν όλους;

– Αυτό συνέβη στη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου Πολέμου, όταν ο Χίτλερ, ο αρχηγός της ναζιστικής Γερμανίας, αποφάσισε να εξαφανίσει από τον πλανήτη τους Εβραίους και τους Τσιγγάνους (όσο για τους Άραβες, ο Χίτλερ τούς χαρακτήριζε «η τελευταία φυλή μετά τα βατράχια!»). Κατάφερε να κάψει και να σκοτώσει με αέρια πέντε εκατομμύρια Εβραίους. Αυτό ονομάζεται γενοκτονία. Στη βάση της υπάρχει μια ρατσιστική θεωρία που λέει: «Επειδή οι Εβραίοι θεωρούνται άνθρωποι που ανήκουν σε μια “ακάθαρτη”, επομένως κατώτερη φυλή, δεν έχουν δικαίωμα στη ζωή. Πρέπει να εξο-

ντωθούν, δηλαδή να εξαφανιστούν μέχρι τον τελευταίο». Στην Ευρώπη, οι κυβερνήσεις που είχαν στους πληθυσμούς τους Εβραίους ήταν υποχρεωμένες να τους καταγγέλλουν και να τους παραδίδουν στους ναζί. Οι Εβραίοι ήταν υποχρεωμένοι να φορούν στο στήθος τους ένα κίτρινο αστέρι για να αναγνωρίζονται. Σ' αυτό το ρατσισμό δόθηκε η ονομασία *αντισημιτισμός*.

– Από πού προέρχεται αυτή η λέξη;

– Προέρχεται από τον όρο «Σημίτες», που σημαίνει τις ομάδες που κατάγονται από τη δυτική Ασία και που μιλούν συγγενικές γλώσσες, όπως τα εβραϊκά και τα αραβικά. Έτσι οι Εβραίοι και οι Άραβες είναι Σημίτες.

– Δηλαδή, όταν κάποιος είναι αντισημίτης, είναι, επίσης, και εναντίον των Αράβων;

– Σε γενικές γραμμές, όταν μιλάμε για αντισημιτισμό, εννοούμε τον αντιεβραϊκό ρατσισμό. Είναι ένας ξεχωριστός ρατσισμός, γιατί καταστρώθηκε και προγραμματίστηκε ψυχρά για να σκοτώσει όλους τους Εβραίους. Για ν' απαντήσω πιο άμεσα στην ερώτησή σου, θα έλεγα ότι όποιος είναι

εναντίον των Εβραίων είναι και εναντίον των Αράβων. Οποσδήποτε, ο ρατσιστής είναι αυτός που δε συμπαθεί τους άλλους, είτε είναι Εβραίοι είτε Άραβες είτε μαύροι... Αν ο Χίτλερ είχε κερδίσει τον πόλεμο, θα είχε επιτεθεί σε όλη σχεδόν την ανθρωπότητα, γιατί η καθαρή φυλή δεν υπάρχει. Είναι ένας παραλογισμός. Είναι αδύνατο. Γι' αυτό πρέπει να επαγρυπνούμε διαρκώς.

– Ένας Εβραίος μπορεί να είναι ρατσιστής;

– Ένας Εβραίος θα μπορούσε να είναι ρατσιστής, όπως θα μπορούσε να είναι ρατσιστής ένας Άραβας, όπως θα μπορούσε να είναι ρατσιστής ένας Αρμένιος, όπως θα μπορούσε να είναι ρατσιστής ένας Τσιγγάνος, όπως θα μπορούσε να είναι ρατσιστής ένας έγχρωμος... Δεν υπάρχει ανθρώπινη ομάδα που να μην περιέχει άτομα επιρρεπή σε ρατσιστικά συναισθήματα και συμπεριφορές.

– Ακόμα κι όταν είναι κανείς θύμα του ρατσισμού;

– Το γεγονός ότι έχεις υποφέρει από μια αδικία δε σε κάνει αναγκαστικά δίκαιο. Το ίδιο συμβαίνει και με το ρατσισμό. Ένας άνθρωπος που υπήρξε θύ-

μα του ρατσισμού θα μπορούσε, σε ορισμένες περιπτώσεις, να υποκύψει στον πειρασμό του ρατσισμού.

– Εξήγησέ μου, τι είναι *γενοκτονία*;

– Είναι η συστηματική και μεθοδική καταστροφή μιας εθνικής ομάδας. Κάποιος ισχυρός και τρελός αποφασίζει ψυχρά να σκοτώσει με όλα τα μέσα όλα τα άτομα που ανήκουν σε μια δεδομένη ανθρώπινη ομάδα. Κατά κανόνα, αυτού του είδους η απόφαση αφορά συνήθως μειονοτικές *εθνότητες*.

– Άλλη μια λέξη που δεν την ξέρω. Τι είναι η *εθνότητα*;

– Είναι μια ομάδα ατόμων που έχουν κοινή γλώσσα, κοινά έθιμα και παραδόσεις, έναν κοινό πολιτισμό που μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Είναι ένας λαός που αισθάνεται ότι έχει μια συγκεκριμένη ταυτότητα. Τα άτομα που τον απαρτίζουν μπορεί να είναι σκορπισμένα σε διάφορες χώρες.

– Πες μου παραδείγματα.

– Οι Εβραίοι, οι Βέρβεροι, οι Αρμένιοι, οι Τσιγ-

γάνοι, οι Χαλδαίοι, αυτοί που μιλούν αραμαϊκά, τη γλώσσα του Χριστού κ.λπ.

– Όταν δεν είμαστε πολλοί, κινδυνεύουμε να υποποτούμε γενοκτονία;

– Η ιστορία δείχνει ότι οι μειονότητες – αυτοί που δεν είναι πολλοί – υπήρξαν πολλές φορές θύματα διωγμών. Για να πάρουμε μόνο το δικό μας αιώνα, το 1915 οι Αρμένιοι, που ζούσαν στις ανατολικές επαρχίες της Ανατολίας, διώχθηκαν και σφαγιάστηκαν από τους Τούρκους (πάνω από ένα εκατομμύριο νεκροί σε συνολικό πληθυσμό ενός εκατομμυρίου οχτακοσίων χιλιάδων ατόμων). Στη συνέχεια, οι Εβραίοι σφαγιάστηκαν στη Ρωσία και στην Πολωνία (αυτές τις σφαγές τις λέμε «πογκρόμ»). Λίγο αργότερα, πάνω από πέντε εκατομμύρια Εβραίοι σκοτώθηκαν από τους ναζί στην Ευρώπη, στα στρατόπεδα συγκέντρωσης. Από το 1933 οι Γερμανοί θεωρούσαν τους Εβραίους «αρνητική φυλή», «υπο-φυλή», όπως χαρακτήριζαν και τους Τσιγγάνους «φυλετικά κατώτερους» και τους έσφαξαν κι αυτούς (διακόσιες χιλιάδες νεκροί).

– Αυτά έγιναν πολύ παλιά. Και σήμερα;

– Οι σφαγές των μειονοτήτων συνεχίζονται. Πρόσφατα, το 1995, οι Σέρβοι, στο όνομα αυτού που ονόμαζαν «εθνοκάθαρση», έσφαξαν κατά χιλιάδες τους Βόσνιους μουσουλμάνους.

»Στη Ρουάντα, οι Χούτου έσφαξαν τους Τούτσι (μια μειονότητα που οι Ευρωπαίοι την ευνοούσαν και την έφερναν σε αντιπαράθεση με τους Χούτου). Είναι δύο εθνότητες που βρίσκονται σε πόλεμο από τότε που οι Βέλγοι έκαναν αποικία τους την περιοχή των Μεγάλων Λιμνών αυτής της χώρας. Η αποικιοκρατία, για την οποία θα ξαναμιλήσουμε, διαίρεσε πολλές φορές τους πληθυσμούς για να κυριαρχήσει. Ο αιώνας μας, κόρη μου, ήταν πλούσιος σε σφαγές και σε πόνο.

– Και στο Μαρόκο υπάρχουν Εβραίοι; Ξέρω ότι υπάρχουν Βέρβεροι, αφού η μαμά είναι Βέρβερη.

– Στο Μαρόκο, οι Εβραίοι και οι μωαμεθανοί έζησαν μαζί σχεδόν έντεκα αιώνες. Οι Εβραίοι είχαν τις γειτονιές τους, που τις λέμε *μελά*. Δεν ανα-

μειγνύονταν με τους μωαμεθανούς, αλλά ούτε τσακόνονταν μαζί τους. Ανάμεσά τους υπήρχε κάποια καχυποψία αλλά, επίσης, και σεβασμός. Το πιο σημαντικό είναι ότι, όταν οι Εβραίοι σφαγιαζόνταν στην Ευρώπη, στο Μαρόκο προστατεύονταν. Όταν η Γερμανία κατέλαβε τη Γαλλία, ο βασιλιάς του Μαρόκου, ο Μωάμεθ ο 5ος, αρνήθηκε να τους παραδώσει στο στρατάρχη Πετέν, που τους ζητούσε για να τους στείλει στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των ναζί, δηλαδή στην κόλαση. Τους προστάτεψε. Ο βασιλιάς απάντησε στον Πετέν: «Είναι υπήκοοί μου, είναι Μαροκινοί πολίτες. Εδώ βρίσκονται στην πατρίδα τους, είναι ασφαλείς. Δεσμεύομαι να τους προστατέψω». Οι Μαροκινοί Εβραίοι που σκορπίστηκαν στον κόσμο τον αγαπούν πολύ. Σήμερα απομένουν στο Μαρόκο μερικές χιλιάδες Εβραίοι. Κι αυτοί που έφυγαν χαίρονται να γυρίζουν. Είναι η αραβική και μουσουλμανική χώρα που έχει τους περισσότερους Εβραίους στο έδαφος της. Ξέρεις πώς λένε οι Εβραίοι το Σεφρού, μια μικρή πόλη στα νότια της Φεζ; Τη λένε «μικρή Ιερουσαλήμ».

– Όμως γιατί έφυγαν;

– Όταν το Μαρόκο έγινε ανεξάρτητο, το 1956, φοβήθηκαν γιατί δεν ήξεραν τι θα συνέβαινε. Οι Εβραίοι που είχαν ήδη εγκατασταθεί στο Ισραήλ τούς παρακινούσαν να πάνε κι αυτοί εκεί. Στη συνέχεια, οι πόλεμοι του 1967 και του 1973 ανάμεσα στο Ισραήλ και στις αραβικές χώρες τούς έκαναν τελικά ν' αποφασίσουν να εγκαταλείψουν την πατρίδα τους για να πάνε είτε στο Ισραήλ είτε στην Ευρώπη είτε στη Βόρεια Αμερική. Όμως οι μωαμεθανοί Μαροκινοί λυπήθηκαν γι' αυτές τις αναχωρήσεις, γιατί, πάνω από δύο χιλιάδες χρόνια, Εβραίοι και μωαμεθανοί ζούσαν ειρηνικά. Υπάρχουν τραγούδια και ποιήματα που γράφτηκαν στα αραβικά από Εβραίους και μωαμεθανούς. Είναι μια απόδειξη για την καλή συνεννόηση ανάμεσα στις δύο κοινότητες.

– Δηλαδή οι Μαροκινοί δεν είναι ρατσιστές!

– Αυτό που είπες δεν έχει νόημα. Δεν υπάρχει λαός που να είναι στο σύνολό του ρατσιστικός ή μη ρατσιστικός. Οι Μαροκινοί είναι όπως όλοι οι άλλοι. Ανάμεσά τους συναντάει κανείς ανθρώπους

που είναι ρατσιστές και ανθρώπους που δεν είναι ρατσιστές.

– Αγαπούν τους ξένους;

– Είναι γνωστοί για τις παραδόσεις τους στη φιλοξενία. Τους αρέσει να υποδέχονται τους περαστικούς ξένους, να τους δείχνουν τη χώρα τους, να τους δίνουν να δοκιμάζουν τα φαγητά τους. Ανέκαθεν οι μαροκινές οικογένειες ήταν φιλόξενες. Αυτό ισχύει, επίσης, και για τους άλλους Βορειοαφρικανούς, για τους Άραβες της ερήμου, τους βεδουίνους, τους νομάδες κ.λπ. Όμως ορισμένοι Μαροκινοί επιδεικνύουν καταδικαστέα συμπεριφορά, συγκεκριμένα απέναντι στους μαύρους.

– Γιατί στους μαύρους;

– Επειδή, τον παλιό καιρό, Μαροκινοί έμποροι έφευγαν για δουλειές στην Αφρική. Αρχίζαν από τη Σενεγάλη, το Μάλι, το Σουδάν, τη Γουινέα, και ορισμένοι, όταν γύριζαν, έφερναν μαζί τους μαύρες γυναίκες. Συχνά η λευκή σύζυγος και τα παιδιά της κακομεταχειρίζονταν τα παιδιά που έκαναν οι Μαροκινοί με τις μαύρες. Ο θεός μου είχε δύο μαύρες γυναίκες. Έχω μαύρα ξαδέρφια. Θυ-

μάμαι ότι δεν έτρωγαν μαζί μας. Συνηθίσαμε να αποκαλούμε τους μαύρους *αμπίντ* (δούλους).

»Πολύ πριν από τους Μαροκινούς, οι λευκοί Ευρωπαίοι θεωρούσαν τον μαύρο “ξεχωριστό ζώο, όπως ο πίθηκος” (Μπιφόν, 1707-1788). Αυτός ο άνθρωπος, που ήταν ωστόσο πολύ σοφός, έλεγε επίσης: “Οι νέγροι είναι κατώτεροι. Είναι φυσιολογικό να τους επιβάλλεται η δουλεία”. Η δουλεία καταργήθηκε σχεδόν παντού στον κόσμο. Όμως εδώ κι εκεί εξακολουθεί να υπάρχει με συγκαλυμμένες μορφές.

– Είναι όπως σ’ αυτή την αμερικάνικη ταινία όπου ο λευκός αφέντης μαστιγώνει τους μαύρους...

– Οι Αμερικανοί μαύροι είναι απόγονοι των δούλων που έφεραν από την Αφρική οι πρώτοι μετανάστες που εγκαταστάθηκαν στην Αμερική. Η δουλεία είναι το δικαίωμα της ιδιοκτησίας εφαρμοσμένο σ’ έναν άνθρωπο. Ο δούλος στερείται ολοκληρωτικά την ελευθερία. Ανήκει, ψυχή τε και σώματι, σ’ αυτόν που τον έχει αγοράσει. Ο ρατσι-

σμός εναντίον των μαύρων υπήρξε και εξακολουθεί να είναι πολύ φαρμακερός στην Αμερική. Οι μαύροι έκαναν μεγάλους αγώνες για να κερδίσουν ορισμένα δικαιώματα. Άλλοτε, σε ορισμένες πολιτείες, οι μαύροι δεν είχαν το δικαίωμα να κολυμπούν στην ίδια πισίνα με τους λευκούς, δεν είχαν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν τις ίδιες τουαλέτες με τους λευκούς ούτε να θάβονται στο ίδιο νεκροταφείο με τους λευκούς, δεν είχαν το δικαίωμα να μπαίνουν στο ίδιο λεωφορείο ή να πηγαίνουν στα ίδια σχολεία με τους λευκούς. Το 1957, στο Λιτλ Ροκ, μια μικρή πόλη στο Νότιο των Ηνωμένων Πολιτειών, χρειάστηκε η επέμβαση του Προέδρου Αϊζενχάουερ, της αστυνομίας και του στρατού για να μπορέσουν εννέα μαύρα παιδιά να μπουν στο Σέντραλ Χάι Σκουλ, ένα σχολείο για λευκούς... Ο αγώνας για τα δικαιώματα των μαύρων δε σταμάτησε, παρά τη δολοφονία, το 1968 στην Ατλάντα, ενός από τους μεγάλους εμπνευστές αυτού του αγώνα, του Μάρτιν Λούθερ Κινγκ. Σήμερα τα πράγματα αρχίζουν ν’ αλλάζουν. Είναι όπως στη Νότια Αφρική, όπου οι λευκοί και οι μαύροι ζούσαν ξε-

χωριστά. Είναι αυτό που ονομαζόταν *απαρτχάντ*. Οι μαύροι, που ήταν πολύ περισσότεροι, ήταν θύματα διακρίσεων εκ μέρους της λευκής μειονότητας που κυβερνούσε τη χώρα.

»Πρέπει να σου πω, επίσης, ότι οι μαύροι είναι όπως όλος ο κόσμος, έχουν κι αυτοί ρατσιστικές συμπεριφορές απέναντι σε άτομα διαφορετικά απ' αυτούς. Το γεγονός ότι υπήρξαν συχνά θύματα φυλετικών διακρίσεων δεν εμποδίζει ορισμένους απ' αυτούς να είναι ρατσιστές.

– Είπες προηγουμένως ότι η αποικιοκρατία διαιρούσε τους ανθρώπους... Τι είναι η *αποικιοκρατία*, είναι κι αυτή ρατσισμός;

– Το 19ο αιώνα, μερικές ευρωπαϊκές χώρες όπως η Γαλλία, η Αγγλία, το Βέλγιο, η Ιταλία, η Πορτογαλία, κατέλαβαν στρατιωτικά πολλές αφρικανικές και ασιατικές χώρες. Η αποικιοκρατία είναι μια κυριαρχία. Ο αποικιοκράτης θεωρεί ότι είναι καθήκον του, ως λευκού και πολιτισμένου ανθρώπου, «να φέρει τον πολιτισμό στις κα-

τώτερες φυλές». Νομίζει, για παράδειγμα, ότι ένας Αφρικανός, επειδή είναι μαύρος, έχει λιγότερες διανοητικές ικανότητες από έναν λευκό, με άλλα λόγια ότι είναι λιγότερο έξυπνος από έναν λευκό.

– Η αποικιοκρατία είναι ρατσιστική!

– Είναι ρατσιστική και εξουσιαστική. Όταν σε εξουσιάζει μια άλλη χώρα, δεν είσαι ελεύθερος, χάνεις την ανεξαρτησία σου. Έτσι, μέχρι το 1962, θεωρούσαν την Αλγερία τμήμα της Γαλλίας. Η Γαλλία εκμεταλλευόταν τα πλούτη της Αλγερίας και στερούσε την ελευθερία από τους κατοίκους της. Οι Γάλλοι αποβιβάστηκαν στην Αλγερία το 1830 και κυριεύσαν ολόκληρη τη χώρα. Κυνηγούσαν, φυλάκιζαν, ακόμα και σκότωναν όλους εκείνους που δεν ήθελαν αυτή την εξουσία.

»Η αποικιοκρατία είναι ένας ρατσισμός στην κλίμακα του κράτους.

– Πώς μπορεί μια χώρα να είναι ρατσιστική;

– Όχι ολόκληρη η χώρα, όμως, αν η κυβέρνησή της αποφασίσει με αυθαίρετο τρόπο να πάει και να εγκατασταθεί σε εδάφη που δεν της ανήκουν

και παραμένει εκεί με τη βία, αυτό δείχνει ότι περιφρονεί τους κατοίκους αυτής της περιοχής, ότι πιστεύει ότι ο δικός τους πολιτισμός δεν έχει καμιά αξία κι ότι πρέπει να τους επιβάλει αυτό που αποκαλεί εκείνη πολιτισμό. Κατά κανόνα, η χώρα αναπτύσσεται κάπως. Φτιάχνουν μερικούς δρόμους, μερικά σχολεία και νοσοκομεία, μερικές φορές για να δείξουν ότι δεν ήρθαν αποκλειστικά και μόνο από συμφέρον, για να κερδίσουν όσο το δυνατό περισσότερα. Στην πραγματικότητα, ο αποικιοκράτης αναπτύσσει αυτά που θα τον βοηθήσουν να εκμεταλλευτεί καλύτερα τους πόρους της χώρας. Αυτή είναι η αποικιοκρατία. Τις περισσότερες φορές οι αποικιοκράτες θέλουν να αποκτήσουν καινούρια πλούτη, να ενισχύσουν τη δύναμή τους, όμως αυτό δεν το λένε ποτέ. Είναι μια εισβολή, μια κλοπή, μια βία που μπορεί να έχει σοβαρές επιπτώσεις στους ανθρώπους. Στην Αλγερία, για παράδειγμα, χρειάστηκε πολύχρονος αγώνας, αντίσταση και πόλεμος για να τελειώνουν με την αποικιοκρατία.

– Η Αλγερία είναι ελεύθερη...

– Ναι, είναι ανεξάρτητη από το 1962. Οι Αλγερινοί αποφασίζουν μόνοι τους τι χρειάζεται για τη χώρα τους...

– Από το 1830 ως το 1962 είναι πολύς καιρός, εκατόν τριάντα δύο χρόνια!

– Όπως είπε ο Αλγερινός ποιητής Ζαν Αμρούς το 1958:

*Από τους Αλγερινούς τα πήραν όλα
την πατρίδα μαζί με τ' όνομα
τη γλώσσα μαζί με τις θείες ρήσεις
τη σοφία που ρυθμίζει την πορεία του ανθρώπου
από το λίκνο μέχρι τον τάφο
τη γη με τα στάρια
τις πηγές με τους κήπους
το ψωμί του στόματος και το ψωμί της ψυχής [...]
Πέταξαν τους Αλγερινούς έξω από κάθε
ανθρώπινη πατρίδα
τους έκαναν ορφανούς
τους έκαναν αιχμαλώτους
σ' ένα παρόν χωρίς μνήμη και χωρίς μέλλον.*

»Αυτή είναι η αποικιοκρατία. Οι αποικιοκράτες εισβάλλουν στη χώρα, ληστεύουν τους κατοίκους, βάζουν στη φυλακή αυτούς που αντιστέκονται σ' αυτή την εισβολή, παίρνουν τους ικανούς ανθρώπους και τους βάζουν να δουλεύουν στην αποικιοκρατική χώρα.

– Γι' αυτό υπάρχουν πολλοί Αλγερινοί στη Γαλλία;

– Πριν από την ανεξαρτησία, η Αλγερία ήταν γαλλική επαρχία. Δεν υπήρχε αλγερινό διαβατήριο. Οι Αλγερινοί θεωρούνταν Γάλλοι υπήκοοι. Οι χριστιανοί ήταν Γάλλοι. Οι Εβραίοι έγιναν Γάλλοι μετά το 1870. Όσο για τους μωαμεθανούς, τους ονόμαζαν «ιθαγενείς». Αυτός ο όρος, που σημαίνει «προερχόμενος από μια χώρα κατελημμένη από τον αποικιοκράτη», είναι μια από τις εκφράσεις του ρατσισμού της εποχής εκείνης. Έτσι η λέξη «ιθαγενείς» χαρακτήριζε τους κατοίκους που κατατάσσονταν στο κατώτερο σκαλί της κοινωνικής κλίμακας. Ιθαγενής = κατώτερος.

»Όταν ο γαλλικός στρατός ή οι βιομηχανίες είχαν ανάγκη από άντρες, πήγαιναν και τους έβρι-

σκαν στην Αλγερία. Δε ρωτούσαν τους Αλγερινούς τη γνώμη τους. Οι Αλγερινοί δεν είχαν το δικαίωμα να έχουν διαβατήριο. Τους έδιναν μια άδεια για να ταξιδέψουν. Τους έδιναν διαταγές. Αν αρνιούνταν να ακολουθήσουν τους Γάλλους, συλλαμβάνονταν και τιμωρούνταν. Αυτοί ήταν οι πρώτοι μετανάστες.

– Οι μετανάστες ήταν προηγουμένως Γάλλοι;

– Μόνο από το 1958 και μετά θεωρούσαν Γάλλους αυτούς που έφερναν από την Αλγερία, όχι όμως κι αυτούς που έφερναν από το Μαρόκο ή από την Τυνησία. Άλλοι έρχονταν από μόνοι τους, όπως οι Πορτογάλοι, οι Ισπανοί, οι Ιταλοί, οι Πολωνοί...

– Η Γαλλία είναι σαν την Αμερική!

– Όχι εντελώς. Όλοι οι Αμερικανοί, εκτός από τους Ινδιάνους, που είναι οι πρώτοι κάτοικοι της ηπείρου, είναι παλιοί μετανάστες. Οι Ινδιάνοι σφραγίστηκαν από τους Ισπανούς κι ύστερα από τους λευκούς Αμερικανούς. Όταν ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε το Νέο Κόσμο, συνάντησε Ινδιάνους. Ξαφνιαστίστηκε πολύ όταν διαπίστωσε ότι ήταν άνθρωποι, όπως οι Ευρωπαίοι. Γιατί εκείνη την εποχή, το 15ο αιώνα, οι Ευρωπαίοι αναρωτιού-

νταν αν οι Ινδιάνοι είχαν ψυχή. Τους φαντάζονταν πιο κοντά στα ζώα παρά στους ανθρώπους!

»Η Αμερική αποτελείται από διάφορες εθνότητες, από διάφορες πληθυσμιακές ομάδες που έρχονται από ολόκληρο τον κόσμο, ενώ η Γαλλία έγινε χώρα μετανάστευσης μόλις στα τέλη του 19ου αιώνα.

- Όμως, πριν έρθουν οι μετανάστες, υπήρχε ρατσισμός στη Γαλλία;

- Ο ρατσισμός υπάρχει παντού όπου ζουν άνθρωποι. Δεν υπάρχει ούτε μια χώρα που να μπορεί να ισχυριστεί ότι δεν έχει ρατσισμό. Ο ρατσισμός αποτελεί μέρος της ιστορίας του ανθρώπου. Είναι σαν μια αρρώστια. Καλύτερα να το ξέρουμε και να μάθουμε να τον απορρίπτουμε, να τον αρνιόμαστε. Πρέπει να ελέγχουμε τον εαυτό μας και να λέμε: «Αν εγώ φοβηθώ τον ξένο, θα φοβηθεί κι εκείνος εμένα». Είμαστε πάντα ξένοι για κάποιον. Να μάθουμε να ζούμε μαζί, αυτό είναι ο αγώνας εναντίον του ρατσισμού.

- Εγώ δε θέλω να μάθω να ζω με τη Σελίν, που είναι κακιά, κλέφτρα και ψεύτρα...

- Υπερβάλλεις, είναι πολλά όλα αυτά για ένα κοριτσάκι στα χρόνια σου!

- Ήταν κακιά με τον Αμπντού. Δε θέλει να κάθεται δίπλα του στην τάξη και λέει δυσάρεστα πράγματα για τους μαύρους.

- Οι γονείς της Σελίν ξέχασαν να την εκπαιδεύσουν. Ίσως κι εκείνοι οι ίδιοι να μην είναι καλά εκπαιδευμένοι. Όμως δεν πρέπει να της φέρεσαι όπως εκείνη φέρεται στον Αμπντού. Πρέπει να της μιλάς, να της εξηγήσεις γιατί έχει άδικο.

- Μόνη μου δε θα τα καταφέρω.

- Ζήτησε από τη δασκάλα σου να συζητήσετε αυτό το πρόβλημα στην τάξη. Ξέρεις, κόρη μου, μ' ένα παιδί, μπορεί κανείς να επέμβει για να διορθώσει τη συμπεριφορά του. Με τους μεγάλους, είναι πιο δύσκολο.

- Γιατί, μπαμπά;

- Γιατί ένα παιδί δε γεννιέται με το ρατσισμό στο κεφάλι του. Τις περισσότερες φορές, ένα παιδί επαναλαμβάνει αυτά που λένε οι συγγενείς του,

κοντινοί ή μακρινοί. Ένα παιδί παίζει πολύ φυσικά με τ' άλλα παιδιά. Δεν κάθεται ν' αναρωτιέται αν το τάδε παιδί διαφορετικού χρώματος είναι κατώτερο του ή ανώτερο του. Για το παιδί, το άλλο παιδί είναι κυρίως ο σύντροφος στα παιχνίδια του. Μπορεί να τα πηγαίνουν καλά ή να τσακώνονται. Είναι φυσιολογικό. Αυτό δεν έχει καμιά σχέση με το χρώμα του δέρματος. Αντίθετα, αν οι γονείς του του πουν να φυλάγεται από τα παιδιά με άλλο χρώμα, ίσως τότε να συμπεριφέρεται διαφορετικά.

– Μα, μπαμπά, δε σταμάτησες να λες ότι ο ρατσισμός είναι κοινός, συνηθισμένος, ότι αποτελεί ένα από τα ελαττώματα του ανθρώπου!

– Ναι, όμως πρέπει κανείς να εντυπώνει σ' ένα παιδί υγιείς ιδέες, για να μην παραδίνεται στα ένστικτά του. Μπορεί κανείς, επίσης, να του εντυπώσει λαθεμένες και αρρωστημένες ιδέες. Αυτό εξαρτάται πολύ από την εκπαίδευση και τη νοοτροπία των γονιών. Ένα παιδί πρέπει να διορθώνει τους γονείς του όταν διατυπώνουν ρατσιστικές κρίσεις. Δεν πρέπει να διστάζει να επέμβει ούτε να φοβάται, επειδή είναι μεγάλοι.

– Και τι νόημα έχει αυτό; Μπορούμε να σώσουμε από το ρατσισμό ένα παιδί, όχι έναν μεγάλο...

– Πιο εύκολα, ναι. Υπάρχει ένας νόμος που κυβερνά τα πλάσματα αφότου μεγαλώσουν: να μην αλλάζουν! Το είπε ένας φιλόσοφος, πριν από πολύ καιρό: «Κάθε ον τείνει να επιμένει στο είναι του». Τ' όνομά του είναι Σπινόζα. Πιο λαϊκά, θα λέγαμε: «Δεν μπορεί κανείς ν' αλλάξει τις ρίγες μιας ζέβρας». Με άλλα λόγια, όταν μεγαλώσουμε, μεγαλώσαμε. Αντίθετα, ένα παιδί είναι ακόμα διαθέσιμο, ακόμα ανοιχτό για να μάθει και να διαμορφωθεί. Ένας μεγάλος που πιστεύει στην «ανισότητα των φυλών» είναι δύσκολο να πειστεί. Τα παιδιά, αντίθετα, μπορούν ν' αλλάξουν. Γι' αυτό έχει γίνει το σχολείο, για να τους μαθαίνει ότι οι άνθρωποι γεννιούνται και παραμένουν ίσοι ως προς τα δικαιώματα και διαφορετικοί, για να τα διδάσκει ότι η ανθρώπινη ποικιλομορφία είναι πλούτος, όχι ελάττωμα.

- Μπορούν να θεραπευτούν οι ρατσιστές;
- Σκέφτεσαι ότι ο ρατσισμός είναι αρρώστια!
- Ναι, γιατί δεν είναι φυσιολογικό να περιφρονείς κάποιον επειδή έχει διαφορετικό χρώμα το δέρμα του...
- Η θεραπεία εξαρτάται από τους ίδιους: από το αν είναι ικανοί να αμφισβητήσουν τους εαυτούς τους ή όχι.
- Πώς αμφισβητεί κανείς τον εαυτό του;
- Κάνουμε ερωτήσεις στον εαυτό μας, αμφιβάλουμε, λέμε: «Ίσως να έχω άδικο που σκέφτομαι όπως σκέφτομαι», κάνουμε μια προσπάθεια να συλλογιστούμε για ν' αλλάξουμε τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε και συμπεριφερόμαστε.
- Όμως εσύ μου είπες ότι οι άνθρωποι δεν αλλάζουν.
- Ναι, όμως μπορούμε να συνειδητοποιήσουμε τα λάθη μας και να δεχτούμε να τα ξεπεράσουμε. Αυτό δε σημαίνει ότι αλλάζουμε πραγματικά και ολοκληρωτικά. Προσαρμοζόμαστε.
- »Καμιά φορά, όταν πέσουμε εμείς οι ίδιοι θύματα μιας ρατσιστικής απόρριψης, καταλαβαί-

- νουμε ως ποιο βαθμό ο ρατσισμός είναι άδικος και απαράδεκτος.
- »Φτάνει να δεχτούμε να ταξιδέψουμε, να πάμε ν' ανακαλύψουμε τους άλλους, για να καταλάβουμε. Όπως λένε, τα ταξίδια διαμορφώνουν τη νεότητα. Όταν ταξιδεύεις, αυτό σημαίνει πως σ' αρέσει ν' ανακαλύπτεις και να μαθαίνεις, να καταλαβαίνεις ως ποιο βαθμό διαφέρουν οι πολιτισμοί και πόσο ωραίοι και πλούσιοι είναι όλοι. Δεν υπάρχει πολιτισμός ανώτερος από άλλο πολιτισμό.
- Δηλαδή υπάρχει ελπίδα...
- Πρέπει να καταπολεμάμε το ρατσισμό, γιατί ο ρατσιστής είναι ταυτόχρονα κίνδυνος και θύμα.
- Πώς μπορεί κανείς να είναι και τα δύο ταυτόχρονα;
- Είναι κίνδυνος για τους άλλους και θύμα του ίδιου του του εαυτού. Κάνει λάθος και δεν το ξέρει ή δε θέλει να το ξέρει. Χρειάζεται θάρρος για ν' αναγνωρίσει κανείς τα λάθη του. Ο ρατσιστής δεν το έχει αυτό το θάρρος. Δεν είναι εύκολο ν' αναγνωρίσεις πως γελάστηκες, να κάνεις κριτική στον ίδιο σου τον εαυτό.

- Αυτό που λες δεν είναι πολύ ξεκάθαρο!
- Έχεις δίκιο. Πρέπει να είμαστε ξεκάθαροι. Είναι εύκολο να λες: «Έχεις άδικο κι έχω δίκιο». Είναι δύσκολο να λες: «Εσύ έχεις δίκιο κι εγώ έχω άδικο».
- Αναρωτιέμαι αν ο ρατσιστής ξέρει ότι έχει άδικο.
- Στην πραγματικότητα, θα μπορούσε να το ξέρει, αν ήθελε να μπει σ' αυτό τον κόπο κι αν είχε το θάρρος να κάνει στον εαυτό του όλες αυτές τις ερωτήσεις.
- Ποιες;
- Είμαι πραγματικά ανώτερος από τους άλλους; Είναι αλήθεια ότι ανήκω σε μια ομάδα ανώτερη από τις άλλες; Υπάρχουν ομάδες κατώτερες από τη δική μου; Κι αν υποθέσουμε ότι υπάρχουν κατώτερες ομάδες, για ποιο λόγο να τις καταπολεμώ; Άραγε μια φυσική διαφορά συνεπάγεται και διαφορά στην ικανότητα για γνώση; Μ' άλλα λόγια, είναι κανείς πιο έξυπνος αν έχει λευκό δέρμα;
- Οι αδύναμοι άνθρωποι, οι άρρωστοι, οι γέροι, τα παιδιά, οι ανάπηροι, όλοι αυτοί είναι κατώτεροι;

- Είναι, στα μάτια των δειλών.
- Οι ρατσοιστές το ξέρουν πως είναι δειλοί;
- Όχι, γιατί χρειάζεται ήδη θάρρος για ν' αναγνωρίσει κανείς τη δειλία του...
- Μπαμπά, κάνεις κύκλους.
- Ναι, αλλά θέλω να σου δείξω με ποιο τρόπο ο ρατσιστής είναι αιχμάλωτος των αντιφάσεών του και δε θέλει να δραπετεύσει.
- Δηλαδή είναι άρρωστος!
- Ναι, κατά κάποιο τρόπο. Όταν δραπετεύουμε, πηγαίνουμε προς την ελευθερία. Ο ρατσιστής δεν αγαπάει την ελευθερία. Τη φοβάται. Όπως φοβάται και τη διαφορά. Η μόνη ελευθερία που αγαπάει είναι η δική του, εκείνη που του επιτρέπει να κάνει ό,τι θέλει, να κρίνει τους άλλους και να τολμάει να τους περιφρονεί και μόνο γιατί είναι διαφορετικοί.
- Μπαμπά, θα πω μια κακή κουβέντα: ο ρατσιστής είναι κάθαρμα.
- Η λέξη αυτή είναι μάλλον επεικής, κόρη μου, αλλά είναι και αρκετά δίκαιη.

Συμπέρασμα

Ο αγώνας εναντίον του ρατσισμού πρέπει να είναι ένα καθημερινό αντανακλαστικό. Η επαγρύπνησή σου δεν πρέπει να μειώνεται ποτέ. Το πρώτο πράγμα που πρέπει να κάνεις είναι να δίνεις το παράδειγμα προσέχοντας τις λέξεις που χρησιμοποιείς. Οι λέξεις είναι επικίνδυνες. Ορισμένες χρησιμοποιούνται για να πληγώνουν και να ταπεινώνουν, για να τρέφουν την καχυποψία, ακόμα και το μίσος. Άλλες χάνουν το βαθύτερο νόημά τους και ενισχύουν τις τάσεις για ιεραρχίες και για διακρίσεις. Άλλες είναι ωραίες κι ευχάριστες. Πρέπει να αποφεύγεις τις προκατασκευασμένες ιδέες, ορι-

σμένα ρητά και παροιμίες που τείνουν προς τις γενικεύσεις και, κατά συνέπεια, προς το ρατσισμό. Θα πρέπει να καταφέρεις να εξαφανίσεις από το λεξιλόγιό σου τις εκφράσεις που απηχούν λαθεμένες κι επικίνδυνες ιδέες. Ο αγώνας εναντίον του ρατσισμού αρχίζει με τη δουλειά πάνω στη γλώσσα. Αυτός ο αγώνας απαιτεί ωστόσο θέληση, επιμονή και φαντασία. Δεν είναι πια αρκετό ν' αγανακτείς μπροστά σε μια ρατσιστική κουβέντα ή συμπεριφορά. Να μη λες ποτέ: «Δεν είναι και τόσο σοβαρό!» Αν αφήνουμε τους ρατσιστές να μιλούν και να πράττουν, επιτρέπουμε στο ρατσισμό να ευημερεί και ν' αναπτύσσεται, ακόμα και σε ανθρώπους που θα μπορούσαν ν' αποφύγουν να βυθιστούν σ' αυτή τη μάστιγα. Όταν δεν αντιδρούμε, όταν δε δρούμε, κάνουμε το ρατσισμό κοινότοπο και αλαζονικό. Να ξέρεις ότι οι νόμοι υπάρχουν. Τιμωρούν την προτροπή στο φυλετικό μίσος. Να ξέρεις, επίσης, ότι υπάρχουν ενώσεις και κινήματα που αγωνίζονται εναντίον όλων των μορφών του ρατσισμού και κάνουν θαυμάσια δουλειά.

Όταν ξαναρχίσουν τα σχολεία, κοίταξε όλους

τους συμμαθητές σου και πρόσεξε ότι είναι όλοι διαφορετικοί, ότι αυτή η ποικιλομορφία είναι ωραίο πράγμα. Είναι μια ευκαιρία για την ανθρωπότητα. Αυτοί οι μαθητές έχουν διάφορους ορίζοντες, είναι ικανοί να σου δώσουν πράγματα που δεν έχεις, όπως κι εσύ μπορείς να τους δώσεις κάτι που δεν το γνωρίζουν. Η ανάμειξη είναι ένας αμοιβαίος εμπλουτισμός.

Να ξέρεις, τέλος, ότι κάθε πρόσωπο είναι ένα θαύμα. Είναι μοναδικό. Δε θα συναντήσεις ποτέ δύο εντελώς όμοια πρόσωπα. Δεν έχει σημασία η ομορφιά ή η ασχήμια. Αυτά είναι σχετικά πράγματα. Κάθε πρόσωπο είναι το σύμβολο της ζωής. Κάθε ζωή αξίζει το σεβασμό. Κανένας δεν έχει το δικαίωμα να ταπεινώνει έναν άλλο άνθρωπο. Ο καθένας έχει δικαίωμα στην αξιοπρέπειά του. Σεβόμενοι ένα πλάσμα, τιμάμε μέσω αυτού τη ζωή, όλα τα ωραία, τα θαυμαστά, τα διαφορετικά και τ' απροσδόκητα πράγματα που περιέχει. Όταν μεταχειριζόμαστε τους άλλους με αξιοπρέπεια, δείχνουμε σεβασμό για τον ίδιο μας τον εαυτό.

Ιούνιος-Οκτώβριος 1997

ΕΠΙΜΕΤΡΟ

Λόγια παιδιών

Επιμετρο: Νομικά κείμενα του γαλλικού νομοθετικού συστήματος που αναφέρονται στο ρατσισμό:

Ο νόμος της 1ης Ιουλίου 1972, που ψηφίστηκε ομόφωνα από τη Γαλλική Εθνοσυνέλευση. Τιμωρεί τη ρατσιστική δυσφήμιση ή προσβολή, καθώς και «την πρόκληση σε διακρίσεις, μίσος ή βία έναντι ενός ατόμου ή μιας ομάδας ατόμων λόγω της προέλευσης ή της υπαγωγής ή της μη υπαγωγής τους σε μια ορισμένη εθνότητα, φυλή ή θρησκεία».

Αυτός ο νόμος εξουσιοδοτεί τις αντιρατσιστικές οργανώσεις που λειτουργούν τουλάχιστον επί πέντε χρόνια να παρίστανται ως πολιτική αγωγή.

Στις 9 Δεκεμβρίου 1948, η Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών δέχτηκε να χαρακτηρίσει τη γενοκτο-

νία έγκλημα εναντίον της ανθρωπότητας. Την ορίζει ως εξής: «Η γενοκτονία είναι ένα απαράγραπτο έγκλημα, το οποίο διαπράττεται με σκοπό την ολοκληρωτική ή μερική καταστροφή μιας εθνικής, φυλετικής ή θρησκευτικής ομάδας». Τα κράτη οφείλουν, από άποψη αρχής, από τη στιγμή που εντοπίζεται μια γενοκτονία, να επεμβαίνουν για να «αποτρέψουν» ή να «τιμωρήσουν».

Μεταξύ Ιανουαρίου και Μαρτίου του 1998, επισκέφθηκα περίπου δεκαπέντε κολέγια και λύκεια στη Γαλλία και στην Ιταλία. Συνάντησα κυρίως μαθητές της έκτης και της πέμπτης που είχαν διαβάσει αυτό το βιβλίο.

Η γενική εντύπωση είναι ότι ο ρατσισμός αποτελεί ένα θέμα που τους ενδιαφέρει, και μάλιστα τους ανησυχεί. Τα παιδιά που εκδήλωσαν τη μεγαλύτερη ανησυχία ήταν παιδιά μεταναστών από τις βορειοαφρικανικές χώρες, Αλγερία, Μαρόκο και Τυνησία. Τρία θέματα ξεχώρισαν σ' αυτές τις συζητήσεις: Πώς καταπολεμάται ο ρατσισμός; Πώς επιτυγχάνεται η ένταξη στη γαλλική κοινωνία; Ο φόβος για το φασισμό και το Εθνικό Μέτωπο και τα όρια της ανεκτικότητας.

Οι μαθητές είχαν προετοιμαστεί από τους καθηγητές τους. Το βιβλίο είχε εξηγηθεί, σχολιαστεί και συζητηθεί. Όταν εμφανιζόμουν, οι μαθητές μου έκαναν ερωτήσεις που τις είχαν εξετάσει εκ των προτέρων με τους γονείς ή τους καθηγητές τους.

Η Σάρα, έντεκα χρονών, με μεγάλα μαύρα μάτια, μαθήτρια της έκτης τάξης στο κολέγιο Κλεμανσό του Μονπελιέ: «Τι γνώμη έχετε για τους Άραβες γονείς που παίρνουν τα παιδιά τους από ένα γαλλικό σχολείο όπου υπάρχουν πολλοί Άραβες;»

Της ζητώ να επαναλάβει την ερώτηση και τη ρωτώ αν πρόκειται πραγματικά για Άραβες γονείς. «Απολύτως», μου λέει. Της εκφράζω την έκπληξή μου, ύστερα αναρωτιέμαι: «Πώς να εξηγήσεις σ' ένα κοριτσάκι το μίσος για τον ίδιο μας τον εαυτό;» Αποφασίζω να μην το κάνω και προτιμώ να της μιλήσω για μια πολύ έντονη επιθυμία για ένταξη. Της λέω: «Είναι γονείς που θέλουν τόσο πολύ να είναι τα παιδιά τους σαν τα άλλα, σαν τα Γαλλάκια, ώστε πιστεύουν ότι, χωρίζοντάς τα από τα άλλα παιδιά αραβικής

καταγωγής, θα τα σώσουν από τις πιθανές διακρίσεις». Η Σάρα με διακόπτει: «Μα το παιδί δεν ήθελε να φύγει από το σχολείο του. Αυτοί οι γονείς είναι ρατσιστές!» Ο υπεύθυνος καθηγητής, παρών στη συνάντηση, επεμβαίνει και μου λέει: «Πρόκειται για τη δική της περίπτωση. Υπέφερε απ' αυτό».

Απ' όλες τις ερωτήσεις που μου έκαναν τα παιδιά, η ερώτηση της Σάρας είναι αναμφίβολα η πιο απροσδόκητη και η πιο σκληρή. Βρέθηκα επίσης σε αρκετή αμηχανία απέναντι σε γονείς που μου εκδήλωναν μερικές φορές την ταραχή και την ανισχυρότητά τους όταν ανακάλυπταν ότι τα παιδιά τους έκαναν ρατσιστικά σχόλια ή και ήταν ενταγμένα στις γραμμές του Εθνικού Μετώπου. Οι γονείς ξαφνιάζονταν και έλεγαν: «Κι όμως, εμείς φροντίσαμε για την καλή εκπαίδευσή τους, αγωνιζόμασταν πάντα σε αντιρατσιστικές οργανώσεις κ.λπ...» Στο βιβλιοπωλείο *Α' Έγ ο Βερ*, στο Παρίσι, μια μητέρα με ρωτάει: «Ο άντρας μου κι εγώ ζούμε ένα δράμα. Οι δύο μας γιοι, δεκαπέντε και δεκαεφτά χρονών, δέχονται συχνά επιθέσεις από Βορειοαφρικανούς. Κάθε φορά προσπαθώ να τους

εξηγήσω ότι δεν πρέπει να γενικεύουν, όμως εκείνοι αναπτύσσουν έναν αντιβορειοαφρικανικό ρατσισμό. Τι να κάνουμε; Το βιβλίο σας δε μιλάει γι' αυτό».

Αυτό το ίδιο ερώτημα θα μου τεθεί διαφορετικά από ένα μαθητή στην Μπουρζ: «Δυσκολεύομαι να λογικεύσω τον πατέρα μου, που δεν ανέχεται πια τους Βορειοαφρικανούς, επειδή σταθμεύουν συνεχώς τα αυτοκίνητά τους μπροστά στο γκαράζ μας. Είναι ενοχλητικό, δε θέλουν να καταλάβουν...»

Μια εκπαιδευτικός στη Ρεμς παραπονιέται: «Κάποιοι Βορειοαφρικανοί μαθητές συζητούν μεταξύ τους στα αραβικά για να μην καταλαβαίνω. Είναι εκνευριστικό. Τι να κάνω;»

Η Καμίγ, δεκατεσσάρων χρονών, στην τρίτη τάξη του ίδιου κολεγίου: «Πού σταματάει η ανοχή; Πώς να αντιδράσεις όταν ο γείτονας του διπλανού διαμερίσματος υποχρεώνει τη δεκατετράχρονη κόρη του να παντρευτεί και να φοράει φερετζέ;»

Της απαντάει η Μαλίκα: «Στη Γαλλία, δεν μπορεί κανείς να το κάνει αυτό. Εγώ, αν ο πατέρας

μου με υποχρεώσει να παντρευτώ, θα πάω να κρυφτώ στο σπίτι της καλύτερης μου φίλης».

Στο Μπαζάς, μια πόλη πέντε χιλιάδων κατοίκων στη Λαντ, μια νεαρή Αγγλίδα εκφράζει την έκπληξή της για τη διόγκωση της υπόθεσης της μαντίλας στη Γαλλία: «Στην Αγγλία είμαστε πιο ανεκτικοί!»

Η Χαντίγια, διοικητική υπάλληλος σ' ένα κολέγιο στην Μπουρζ, παίρνει το λόγο, ζητώντας συγνώμη που επεμβαίνει σ' αυτή τη συζήτηση μεταξύ παιδιών, και με ρωτάει: «Πότε θα γράψετε το βιβλίο *Ο ρατσισμός όπως τον εξήγησα στους γονείς μου*;» Αναφέρει στη συνέχεια τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει για να ομολογήσει στους γονείς της ότι θα παντρευτεί έναν μη-μωαμεθανό, έναν Ευρωπαίο. Συνεχίζει: «Για μένα, είναι ρατσισμός. Οι γονείς μου φοβούνται τον ξένο. Δε θα ήθελα ο άνθρωπος που αγαπώ να προσηλυτιστεί υποκριτικά στο Ισλάμ για να τον δεχτούν οι γονείς μου».

Η Χουρία, δώδεκα χρονών, έκτη τάξη στο κολέγιο Σεβινιέ στο Ρουμπέ: «Πιστεύετε ότι μπορείτε ν' ασκήσετε επιρροή σ' ένα παιδί που οι γονείς του

είναι ρατσιστές;» Η ίδια ερώτηση θα διατυπωθεί από τη Λιντί, δώδεκα χρονών, στο κολέγιο Ζαν Ζορές στο Λομ: «Κι αν η οικογένειά μου είναι ρατσιστική, είμαι κι εγώ ρατσίστρια και μπορώ να τους κάνω μάθημα». Η φίλη της, η Καρίν, συνεχίζει: «Στο κολέγιο, ξέρουμε ένα μαθητή που είναι ρατσιστής. Δε θέλησε να διαβάσει το βιβλίο. Δε φταίει αυτός, φταίει η οικογένειά του, που είναι παράξενη. Εμείς προσπαθήσαμε να μιλήσουμε μαζί του, αλλά δε γίνεται τίποτε, δε θέλει ν' ακούσει τίποτε. Δεν ξέρουμε λοιπόν τι να κάνουμε. Ελπίζουμε ότι θα μας δώσετε επιχειρήματα...»

Η Μιριάμ, δευτέρα τάξη στο λύκειο Ανατόλ ντε Μονζί στο Μπαζάς, γεννημένη στη Γαλλία από Αλγερινούς γονείς, διηγείται πώς ο μεγαλύτερος αδερφός της, που ζει στην Τουλόν, αναγκάστηκε ν' αλλάξει το όνομα και το επώνυμό του, «με την ελπίδα να βρει δουλειά και να ζήσει μια φυσιολογική ζωή». Έπειτα από μια παύση, προσθέτει: «Αυτό δεν άλλαξε τίποτε στη ζωή του, γιατί το πρόσωπό του δεν μπόρεσε να το αλλάξει! Όσο για μένα, αισθάνομαι καλά εδώ».

Ο Μάλεκ, ένα παιδί από ένα γαλλοαλγερινό γάμο, της απαντάει: «Εγώ έμαθα να αντιδρώ στο ρατσισμό με χιούμορ. Όταν μέναμε στο Μπορντό, απαντούσα με το γέλιο στους ρατσιστικούς υπαινιγμούς, αλλά η μικρή μου αδερφή υπέφερε, έχει προβλήματα και είναι αναγκασμένη να παρακολουθείται από ψυχίατρο».

Δεν έχουν όλα τα παιδιά αυτή την ικανότητα να γελοιοποιούν τις ρατσιστικές προσβολές. Έτσι, παντού όπου πήγα, μου τέθηκε το ίδιο ερώτημα: «Πώς ν' αντιδράσουμε απέναντι σε μια ρατσιστική επίθεση; Στο βιβλίο σας δε λέτε πώς πρέπει να συμπεριφερόμαστε σ' αυτές τις περιπτώσεις...»

Είναι αλήθεια, αυτό λείπει από το βιβλίο. Απαντώ υπενθυμίζοντας ότι πρέπει ν' αντιδρούν, να μην αφήνουν το θέμα να περάσει, να μην πιστεύουν ότι υπάρχει ένας ελαφρός ρατσισμός, γλυκός σαν τα μαλακά ναρκωτικά ή σαν την Κόκα Κόλα λάιτ, ότι υπάρχουν νόμοι που τιμωρούν την παρότρυνση για ρατσιστικό μίσος. Μια μέρα, στο κολέγιο του Αλέν Μπορν στο Μοντελιμάρ, ο λυκειάρχης, που παρακολουθούσε τη συζήτηση, μου έκα-

νε ορισμένα νοήματα. Ένας εκπαιδευτικός μού είπε στ' αφτί: «Πρέπει να προσέξετε. Δεν πρέπει να ενθαρρύνετε τη βία στο σχολείο. Εδώ είναι σοβαρό το πρόβλημα. Υπάρχει φόβος τα παιδιά να πιστέψουν ότι είναι θεμιτό να παίζουν ξύλο στο κολέγιο». Διορθώνω, επιμένοντας στο γεγονός ότι στη ρατσιστική προσβολή δεν πρέπει ν' απαντάμε με μια άλλη ρατσιστική προσβολή, αλλά ότι πρέπει να ηρεμούμε και να επωφελούμαστε απ' αυτή την ευκαιρία για να εξηγηθούμε, για να μιλήσουμε στην τάξη όλοι μαζί.

Η Οντρί, μαθήτριά της πέμπτης τάξης στο ίδιο κολέγιο, μου λέει: «Δεν έχω ποτέ υποστεί το ρατσισμό. Δεν έδειξα ποτέ ρατσισμό. Οι άνθρωποι από τη Βόρεια Αφρική που κατοικούν στη Γαλλία είναι ρατσιστές απέναντι στους Γάλλους. Ορισμένοι ξένοι που κατοικούν στη Γαλλία δεν ανέχονται τους νόμους μας...» Ο Λοράν, της ίδιας τάξης, υπερθεματίζει: «Ο ρατσισμός προκαλείται κατά μεγάλο μέρος από τους μαύρους και τους Βορειοαφρικανούς απέναντι στους λευκούς. Στην τηλεόραση, στις ειδήσεις, όταν ένας Γάλλος σκοτώσει

έναν Άραβα, μιλούν γι' αυτό επί δύο εβδομάδες. Αντίθετα, όταν συμβαίνει το αντίστροφο, μιλούν μόνο δυο τρεις μέρες». Ένα άλλο παιδί της ίδιας τάξης μου δίνει ένα σημείωμα: «Δεν είμαι ρατσιστής, αλλά δεν αγαπώ ορισμένους Άραβες, γιατί είναι ηλίθιοι. Έχω υποστεί μεγάλες προσβολές από Άραβες». Η Μαρλέν: «Είτε είμαστε μπλε, πράσινοι, μαύροι, κόκκινοι, κίτρινοι είτε λευκοί, έχουμε όλοι μια καρδιά κι έναν εγκέφαλο. Δεν έχω ποτέ προσβληθεί και πιστεύω ότι δεν έχω ποτέ προσβάλει κανέναν». Σαν αντίλαλος, η Λεά, μαθήτριά της πρώτης τάξης στο λύκειο Ανατόλ ντε Μονζί στο Μπαζάς, λέει: «Έχω να εξομολογηθώ κάτι: Όταν ήμουν μικρή, αποκάλεσα μια συμμαθήτριά μου "νέγρα", όμως δεν το έχω ξανακάνει ποτέ από τότε».

Η Τζέσικα, δώδεκα χρονών, πέμπτη τάξη σ' ένα κολέγιο της Ρεμς: «Αν ούτε οι συγγενείς ούτε οι φίλοι μας δεν είναι ρατσιστές, πώς μπορούμε να γίνουμε εμείς;»

Ο Αρτίρ, από την ίδια τάξη: «Πώς θα αντιδρούσατε αν μαθαίνατε ότι η κόρη σας είναι ρατσίστρια;»

Η Μαριόν: «Η κόρη σας υπήρξε θύμα του ρατσισμού;»

Ο Φρεντερίκ: «Εσείς ο ίδιος υπήρξατε ποτέ άμεσα θύμα του ρατσισμού;»

Τους ξαφνιάζω όταν τους πληροφορώ ότι ούτε εγώ ούτε τα παιδιά μου υπήρξαμε θύματα ρατσισμού, τουλάχιστον με άμεσο και βίαιο τρόπο. Τότε τα παιδιά βορειοαφρικανικής καταγωγής μου λένε ότι «εμείς είμαστε προνομιούχοι».

Πριν κάνω αυτή την περιοδεία στη Γαλλία, δεν ήξερα ότι μικρά παιδιά μεταξύ έντεκα και δεκαπέντε χρονών ανησυχούσαν τόσο για το Εθνικό Μέτωπο. Συνδέουν αυτό το κόμμα με τις αδικίες του ρατσισμού και δεν καταλαβαίνουν γιατί η γαλλική δημοκρατία αφήνει αυτό το κίνημα να αναπτύσσεται. Τα τμήματα της τρίτης στο κολέγιο του Μονπελιέ μόνο για τον κίνδυνο του Εθνικού Μετώπου μου έκαναν ερωτήσεις. Στη Ρεμς, ο Ισάμ, δεκατεσσάρων χρονών, μου λέει: «Αν μια μέρα δεν υπήρχε πια δημοκρατία, θα υπήρχε μια δικτατορία που θα απέκλειε όλους τους μετανάστες. Ποια θα ήταν η αντίδρασή σας;» Όταν του ζητώ

να εξηγηθεί καλύτερα, διευκρινίζει: «Το Εθνικό Μέτωπο θέλει να εγκαθιδρύσει μια δικτατορία και δε θέλει πια αυτή τη δημοκρατία, αυτός είναι ο στόχος του. Θα κάνει αυτό που υπόσχεται ότι θα κάνει».

Ένας άλλος Βορειοαφρικανός μαθητής: «Αν υπάρχουν νόμοι εναντίον του ρατσισμού, πώς γίνεται να μην είναι απαγορευμένο ένα κόμμα σαν το Εθνικό Μέτωπο;» Ο Ρασίντ, στο κολέγιο του Μονπελιέ, θέτει το ερώτημα διαφορετικά: «Ως πού πρέπει να είμαστε ανεκτικοί; Η ανεκτικότητα πρέπει να εφαρμόζεται σε όλους και διαρκώς;»

Εκεί δεν μπόρεσα να μην πλέξω το εγκώμιο της έλλειψης ανεκτικότητας όταν καταπατάται η δικαιοσύνη και η αξιοπρέπεια των πλασμάτων: δεν μπορούμε ν' ανεχόμαστε την αδικία, την ταπείνωση και το δολοφονικό μίσος. Η ανεκτικότητα είναι αρετή όσο δε μετατρέπεται σε παθητικότητα απέναντι στο ανυπόφορο. Πρέπει να είμαστε ανεκτικοί, δηλαδή να σεβόμαστε αυτό που είναι διαφορετικό, και ταυτόχρονα να βλέπουμε με κριτικό τρόπο τα πράγματα. Να είμαστε ανεκτικοί, αλλά

να επαγρυπνούμε. Απέναντι στον επιθετικό, εκδικητικό και βάνουσο ρατσισμό, η ανεκτικότητα αποτελεί σε μεγάλο βαθμό εμπόδιο. Τότε πρέπει να αντιδρούμε, να ενεργούμε και να αμυνόμαστε. Μερικές φορές είμαστε αναγκασμένοι να υπερασπιζόμαστε τη σωματική μας ακεραιότητα, να σώζουμε τη ζωή μας και τη ζωή των παιδιών μας.

Η Κονστάνς, από την ίδια τάξη: «Τι αισθάνεστε όταν το Εθνικό Μέτωπο προοδεύει;»

Η Νοεμί: «Πώς σε μια χώρα που υποστηρίζει τα δικαιώματα του ανθρώπου επιτρέπεται ένα κόμμα σαν το Εθνικό Μέτωπο;»

Στο Μπαζάς, οι περισσότεροι μαθητές προέρχονται από αγροτικό περιβάλλον. Ένας εκπαιδευτικός μου λέει: «Εδώ ο ρατσισμός είναι σχεδόν άγνωστος». Στο τέλος της συνάντησης, μερικά παιδιά μου ομολογούν ότι χωρίς αυτό το βιβλιαράκι δε θα σκέφτονταν ότι υπάρχει το φυλετικό μίσος. Σε ολόκληρο το λύκειο υπάρχει μόνο ένας μαθητής με μαύρο δέρμα και μια μαθήτρια από τη Βόρεια Αφρική, η Μιριάμ, ομαλά ενταγμένη στο σύνολο, που μιλάει με την προφορά της περιοχής.

Όταν δεν υπάρχουν ξένοι, δεν υπάρχει και ρατσισμός; Δεν είναι και τόσο βέβαιο. Γιατί συζητώντας με τα παιδιά κατάλαβα ότι το ζήτημα του ρατσισμού τα ανησυχεί, ακόμη κι αν δεν τα αφορά άμεσα. Η Ορελί με ρωτάει: «Μπορεί κανείς να είναι ρατσιστής χωρίς να το καταλαβαίνει;» Η Ελοντί: «Τι σας ωθεί να καταγγέλλετε δημόσια το ρατσισμό;» Το μοναδικό μαύρο παιδί του κολεγίου δε λέει τίποτε. Φεύγοντας με πλησιάζει, μου δίνει το βιβλίο για υπογραφή κι ύστερα μου λέει: «Πείτε μου, κύριε, σε τι χρησιμεύει ο ρατσισμός;»

Στο κολέγιο Σεβινιέ, στο Ρουμπέ, (που είναι Ζώνη Προτεραιότητας της Εκπαίδευσης), υποβάλλομαι σε ριπές ερωτήσεων, που τα παιδιά τις έχουν προετοιμάσει με τον καθηγητή τους των γαλλικών. Η πρώτη αφορά μια αντίφαση που παρεισέφρησε στο βιβλίο: «Δεν είναι μια μορφή ρατσισμού να λέτε ότι οι μιγάδες είναι πιο όμορφοι από τα άλλα παιδιά;» Αυτή η ερώτηση θα μου τεθεί σε όλες τις τάξεις που επισκέφθηκα. Όμως και το γεγονός ότι στο βιβλίο οι ρατσιστές θεωρούνται παλιάνθρωποι σόκαρε ορισμένους. Στο κολέγιο του Μονπελιέ, η

Στεφανί μου λέει: «Λέτε ότι πρέπει να σεβόμαστε τους ανθρώπους, ακόμη κι αν δεν τους συμπαθούμε. Όμως στο τέλος του βιβλίου σας αποκαλείτε τους ρατσιστές καθάρματα. Λοιπόν, αυτό τι είναι;» Η Εστέλ, από την πέμπτη τάξη, σ' ένα κολέγιο της Ρεμς: «Ζυγίσατε τα υπέρ και τα κατά πριν γράψετε αυτό το βιβλίο;» Η Ορελί, από την ίδια τάξη: «Έχετε καταφέρει ποτέ να μεταπείσετε κάποιο ρατσιστή;»

Άλλα θέματα, άλλες ερωτήσεις ήρθαν να προστεθούν σ' αυτές τις συζητήσεις. Κυρίως τα παιδιά βορειοαφρικανικής καταγωγής μίλησαν περισσότερο για το φόβο τους, όχι το φόβο τους για τις ρατσιστικές επιθέσεις, αλλά για το φόβο τους μήπως δε βρουν τη θέση τους στη γαλλική κοινωνία. Η Χανάν, δεκατεσσάρων χρονών, μου κάνει την ερώτηση: «Τι είναι η ένταξη;» Αυτό σημαίνει: «Εγώ, που έχω γεννηθεί στη Γαλλία από Αλγερινούς γονείς, που μιλάω αραβικά στο σπίτι, θα ενταχθώ στο σύνολο κάποια μέρα;» Μου θυμίζει την ερώτηση της Σάρας για τους Άραβες γονείς που δε θέ-

λουν τα παιδιά τους να συναναστρέφονται Άραβες. Μου φέρνει στο νου τον αδερφό της Μιριάμ, που άλλαξε όνομα και επώνυμο. Κυρίως αυτά τα παιδιά της μετανάστευσης, οι μικροί Γάλλοι που είναι δύσκολο να φανταστούν το μέλλον τους στη χώρα προέλευσης των γονιών τους, εκδηλώνουν τη μεγαλύτερη ανησυχία, υπογραμμίζοντας ταυτόχρονα με τα απλά τους λόγια τη σταθερή τους βούληση να μη βρεθούν μια μέρα αποκλεισμένα από αυτή τη χώρα και την ιστορία της.

Όσο για τα παιδιά του Μπαζάς, αυτά που λένε ότι δε γνωρίζουν το ρατσισμό μού έκαναν εν χορώ μια ωραία ερώτηση: «Πώς θα σας άρεσε να μας δείτε να γίνουμε μεγαλώνοντας;» Ο Τομά, από την πέμπτη τάξη, στο Μοντελιμάρ, μου έδωσε ένα χαρτί που πάνω του είχε γράψει την εξής φράση: «Ο ρατσισμός είναι να έχει κανείς το βλέμμα του στραμμένο στον πόλεμο».

Συγκέντρωση στις 9 Απριλίου 1998 με τους μαθητές ενός δημοτικού κι ενός κολεγίου στην αίθουσα

Προτομοτέκα στο Καπιτώλιο (δημαρχείο Ρώμης). Τα παιδιά μεταξύ δέκα και δεκατεσσάρων χρονών συνοδεύονται από τους καθηγητές τους και μερικά από τους γονείς τους.

Ο Ρομπέρτο, δώδεκα χρονών: «Σύμφωνα με το βιβλίο σας, ο ρατσισμός είναι πιο διαδεδομένος στους λευκούς παρά στους μαύρους. Υπάρχει όμως και στους μαύρους. Τι να κάνουμε για να μην υπάρχει ούτε στους λευκούς ούτε στους μαύρους;» Του θυμίζω ότι θα θύματα της δουλείας ήταν πάντα έγχρωμοι, Αφρικανοί με μαύρο δέρμα, Ινδιάνοι της Αμερικής που τους έλεγαν «Ερυθρόδερμους». Αυτό δεν εμποδίζει τα θύματα των διακρίσεων να είναι άδικο απέναντι σε άλλους ανθρώπους που είναι διαφορετικοί.

Η Ιζαμπέλ, δεκατριών χρονών, από την Αιθιοπία, που ήρθε στην Ιταλία στα πέντε της χρόνια: «Πώς να εξηγήσουμε ότι υπάρχουν άτομα που πιστεύουν ακόμη στο φασισμό, ύστερα απ' όλα όσα έχουν συμβεί;»

Η Νταλάκ, δώδεκα χρονών, από την Αιθιοπία: «Εκτός από το φόβο και την άγνοια, ποιο άλλο συναίσθημα γεννάει το ρατσισμό;»

Η ανοησία.

Ο Μικέλε, δεκατριών χρονών, επεμβαίνει: «Αν ο ρατσισμός είναι παιδί της άγνοιας, γιατί είναι ρατσιστές και κάποιοι καλλιεργημένοι άνθρωποι;»

Η καλλιέργεια –η γνώση, η πολυμάθεια, οι σπουδές– δε συμπίπτουν πάντοτε με την έννοια του καλού και της προόδου. Μπορεί κάποιος να γνωρίζει πολλά πράγματα για άλλους λαούς και να συμπεριφέρεται υπεροπτικά, να πιστεύει και να ισχυρίζεται ότι ο πολιτισμός του είναι καλύτερος από τον πολιτισμό των άλλων. Όμως αυτό που χαρακτηρίζει τους πολιτισμούς είναι η ποικιλία τους, οι διαφορές τους, που είναι απαράδεκτο να κρίνονται ηθικά ή πολιτικά ως προς την αξία τους. Υπενθυμίζω ένα σύνθημα που είχε αναγραφεί σε μια διαδήλωση εναντίον του Εθνικού Μετώπου, στο Παρίσι, το Σάββατο 28 Μαρτίου 1998: «Η ευφυΐα σταματάει εκεί όπου αρχίζει ο ρατσισμός».

Ο Φάμπιο, δεκατριών χρονών: «Ο ρατσισμός είναι όπως η υγρασία. Με τον καιρό, το σπίτι καταρρέει».

Η Σίλβια, δέκα χρονών: «Κατά τη γνώμη σας, ο άνθρωπος είναι ελεύθερος;»

Τι ν' απαντήσω σ' ένα κοριτσάκι που θέτει ένα τόσο σοβαρό ερώτημα; Της λέω: «Η ελευθερία του είναι στα χέρια του. Αν αποφασίσει να είναι ελεύθερος, θα είναι ελεύθερος, δηλαδή κανείς δε θα μπορεί να σταματήσει τη σκέψη του».

Μερικά παιδιά μου έδωσαν κείμενα που είχαν γράψει με την ευκαιρία της επίσκεψής μου.

Μια μαθήτριά από το Μοντελιμάρ μου έδωσε ένα ποίημα που το είχε γράψει για την κόρη μου, τη Μεριέμ:

*Υπέροχο κορίτσι
ξαπλωμένο ανάμεσα στις λυγαριές
γελούσε κάτω από το λαμπερό φεγγάρι.
Ινδιάνα ή Μαροκινή
έγνεθε το μαλλί
χαριτωμένη και δίχως μίσος.*

TAXAP MIPEN TZELOYN

Τρία αγόρια από το ίδιο κολέγιο, ο Σιλβέν, ο
Αλεξάντρ κι ο Ένγκελς, έγραψαν ένα άλλο ποίημα:

*Κόκκινο, μπλε, πράσινο ή μαύρο
στο χρώμα της Αφρικής.
Καταστρέφει τη ζωή;
Θα έφτανε ως εκεί;
Η ζωή της δεν είναι ντροπή.
Όμως οι δικοί μας δεν το θέλουν αυτό.
Είναι θανάσιμο να δέχεσαι μια χώρα τρέμοντας
από αγάπη;*

Τέλος, αυτό το ποίημα του Ντανιέλ από την έ-
κτη τάξη:

*Όσο υπάρχει ο ρατσισμός
είναι ανώφελο να περιμένουμε.
Σβήσε τη λέξη ρατσισμός.
Δώσε την ειρήνη στους ξένους.
Πρόσθεσε μια χειρονομία ειρήνης.*

*Ταχάρ Μπεν Τζελούν
Απρίλιος 1998*